

KULTÚRA

ROČNÍK XII. – č. 2

DVOJTÝŽDENNÍK ZÁVISLÝ OD ETIKY

28. JANUÁRA 2009

Vydáva Factum bonum, s. r. o. • Šéfredaktor Teodor Križka • Redakcia: Sološnická 41, 841 04 Bratislava, Tel./fax: 654 12 388 • e-mail: redakcia@kultura-fb.sk • Cena 1,00 €

Snímka: Teodor Križka

V poslednom období sa hladina slovensko-maďarských vzťahov rozčerala. Nebolo by dobré, keby to prerástlo v búrku. Ale aj táto minca má dve strany. Keď sa stojaté, mútne vody rozčeria, súčasne sa aj vyčirajú. Vtedy vidno až na dno, vidno, čo stojatá, mútna voda tajila.

Udalosti, ktoré rozčerili a stále čerajú hladinu vzájomných vzťahov, neporušili žiadnu rovnováhu, do ktorej by sa patrilo vrátiť. Neporušili rovnováhu, ale oživilí starý, zabudnutý rozdiel. Stará petrifikovaná nerovnováha, zreteľná asymetria vo vzájomnom vzťahu, vyplávala na hladinu. Aby sme sa vyhli búrke, nemožno obnoviť starú iluzórnu rovnováhu. Tu ide o iné. Starú, petrifikovanú a zamlčovanú nerovnováhu - rezíduum z 19. storočia - treba nahradiť novou rovnováhou, ktorá zapadá do štruktúry súčasnej Európy.

Zodpovednosť za to, aby sa vzniknutý problém vyriešil, aby sa nastolila trvalo udržateľná, dnešnej Európe zodpovedajúca rovnováha, je symetricky rozložená na obe strany. Na slovenskú a maďarskú. Zodpovednosť každej strany je rovnako veľká, ale iná. Maďari rovnako ako Slováci si musia pozametať pred vlastným prahom. Každý však inou metlou, pretože každý má pred svojím prahom inak našpínané. Rozdiely - ktoré často sú doslova protikladmi - sú dôležitejšie ako podobnosti.

Nasledujúce riadky nie sú pochopiteľne žiadnou hĺbkovou a vyčerpávajúcou analýzou aktuálnej slovensko-maďarskej historicko-geografickej situácie. Sú len pokusom ukázať, ako o nej uvažovať a riešiť ju.

Slováci žijú v Maďarsku a naopak. Obe národnosti majú svoju menšinu na oboch stranách

Domáci a hostia

JÁN URBÁNEK

štátnej hranice. Ale tým sa podobnosť končí. Rozdiely sú evidentné. Demografický vývoj jednej a druhej menšiny je iný. Veľmi iný. Maďarská menšina u nás žije naplno. V slovenskom parlamente ju zastupuje SMK. Ekvivalent na druhej strane nenájdeme. Slovenská menšina nemá v maďarskom parlamente zastúpenie vo forme politického subjektu, ktorý by sa v spolupráci s materskou krajinou snažil - ako minimum svojho politického programu - o územnú autonómiu spochybňujúcu jestvujúce štátne hranice. Rozdiel, presnejšie protiklad je tu výraznejší ako podobnosť.

Každá strana, slovenská rovnako ako maďarská, stojí pred problémom, ako vyučovať jazyk národnostnej menšiny na svojich školách. Problém je rovnaký, ale riešenie rozdielne. Je tu rozdiel ako rozdiel medzi bielym a čiernym.

Nevstupujeme do výchovného procesu, do maďarských učebníc presadzujúc pôvodné geografické názvy. Neprepisujeme maďarské geografické názvy tam, kde jestvuje pôvodný slovenský názov. Neprepisujeme Gödölo na Jelenec a podobne. A už vôbec nás nenapadne vymýšľať slovenské názvy namiesto maďarských tam, kde Slováci nikdy neboli. Na druhej strane je tu problém, ako, v akom jazyku písať v učebniciach pre maďarské školy u nás názvy slovenských vrchov, riek, obcí a podobne. Maďarská

strana tvrdo presadzuje, aby sa uvádzali aj maďarské názvy (nezriedka vytvorené v období maďarizácie) aj tam, kde nežije a nikdy nežila maďarská menšina. To Budapešť v pozícii domáceho pána značkuje - tak, ako to vidáme aj v prírode - svoje teritórium, územie, ktoré spadá do „karpatskej kotliny“. Je to nejestvujúca, utopická krajina. V atlasoch ju nenájdeme preto, lebo jednoducho jej niet. Práve niet žiadnej kotliny ktorú by Karpaty zo všetkých strán obklopovali. Nejestvuje, ale tvrdo hlavo sa kreslí. Maľovať čerta na stenu nie je veru žiadna nevinná hra. Nemali by sme sa na nej zúčastňovať.

Na Slovensku nekreslíme mapy s novými, neoficiálnymi slovensko-maďarskými hranicami. Nemáme hnutie, ktoré by bolo ekvivalentné hnutiu 64 žúp v Maďarsku. V Maďarsku nie je problém nájsť a kúpiť si mapu nejestvujúceho Veľkého Uhorska. Tieto mapy sú bežne dostupné. Nájdeme ich aj na autách, kde schematické mapky s maďarskou trikolórou znázorňujú príslušnosť auta k nejestvujúcemu, večerajšiemu štátu. Nostalgia za minulosťou spolu s chuťou vrátiť sa čo najskôr do časov dávno minulých. Nostalgia mamuta za dobou ľadovou. Na našej strane nič podobné nejestvuje.

Na oboch stranách jestvujú gardy. Podobnosť našej Pospolitosti s maďarskými gardami je však zanedbateľná. Rozdiel je však neprehliadnuteľný. Úplne rozdielny je aj postoj oboch štátov k týmto organizáciám.

(Pokračovanie na 3. strane)

*Poliať sa benzínom a zhorieť -
to by bol požiar!
To by vám bola sved'ť
za všetkých studených,
čo svoje mŕtve prsty
už nezodvihnú
k požehnavým gestám...*

Ich nežné slová majú meno udri.

Za Milanom Rúfusom

TEODOR KRIŽKA

*Ja ich však inak trestám,
tých, čo tak hrdo hovoria si múdri:
Pomaly zhorím v láske, no a v práci.
Nebude veru zo mňa
fakľa na minútu.
Ja svoju dušu rozvinutú
ponesiem miesto zástavy,
kým prídu funebráci.*

*Nevzblknem len tak,
pre okamih vzbury -
ak, iba po smrti.
Ved' tak sa nadrapujú ranné kohúty.*

Viac ako vzplanúť značí horieť'.

*Hej, to je dokonaná sved'ť,
trvalo planúť pre iných, nie pre seba:
Pre teba všetko, mne nič netreba.*

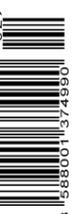
*Ja mám dost',
viac než som smel dúfať,
viac ako vedia uniesť vagóniky sna -
lásku,*

*ten požiar v hrudi,
a nie dakde v skalách,
ten večne samozhárajúci palach.*

*Ale tá jama medzi dvoma plameňmi,
ale tá okamžitá jama v hrudnej veži,
ten hradný smútok tisícramenný
cezo mňa leží
a trčia z neho zvyšky
stehennej kosti hriechu -
hrozný červ v smútku vrta mi.*

*Ó, báseň!
Aj keď sme si večni
známi-neznámi,
podpál' ma ústami,
ako les chvostom podpaľujú líšky.*

www.kultura-fb.sk

Už je to tak, že na svete sa každá dobrá myšlienka časom sprní a väčšinou sa o to pričína politici, ktorí sa jednoducho musia - už z princípu - zamiešať do všetkého. Napríklad, prostredníctvom nastrojených figúrok, ovplyvňovať výber a zaradenie do vysielania ideovo správnych „informácií“, filmov ba aj rozprávok (alebo proti nemu ostro protestovať). Tam, kde nestačí na úlohu jedna figúrka, či dobromyselný telefonát pána politika, nastupuje dobre zaplatená loby, ktorá nemá nikdy žiadne morálne zábrany za tučný honorár „presadiť“ potrebné (aj pomocou „nezávislých“ masmédií).

Zrejme je to rovnako aj pri nomináciách na Nobelovu cenu. Len tak si možno vysvetliť množstvo iracionálnych nominácií na túto cenu z uplynulých rokov a desaťročí, no a čo je horšie, aj konečného výberu jej laureátov, najmä pokiaľ ide o cenu za mier. Ak by raz došlo k obrode morálky kandidátov na túto cenu, spôsobilo by to vari aj takú situáciu, že počet tých, ktorí Nobelovu cenu odmietnu by prevyšoval počet tých, ktorí budú ochotní ju prijať. Pravda, politici a ich poskokovia, ktorí sa navzájom nominujú za údajný prínos k svetovému mieru, ju neodmietnu nikdy. Popreli by tak samých seba. Aj tí naši. Ba ak im bude šťastie priať, možno sa niektorý z nich dočká - tak ako sa jej dočkal aj Martti Ahtisaari. Predpokladaj na to majú. Uvediem iba jeden príklad. Kubiš, minister zahraničných vecí SR, najnovšiemu laureátovi zablahoželel, čo by bolo možné považovať za protokolárnu „povinnosť“, voči ktorej nemôže namietať. Lenže splnenie si povinnosti plusové body neprináša. Prináša ich iba nadpráca, napríklad tá, ktorú vykonalo MZV SR týmto vyhlásením: „Považujeme toto rozhodnutie Nobelovho výboru za zaslužené ocenenie dlhoročnej práce bývalého finskeho prezidenta a medzinárodného sprostredkovateľa v prospech celosvetového mieru a porozumenia medzi národmi.“ (Pravda 11. 10. 2008).

Na jednej strane teda, v súlade s jasnými, logickými argumentmi a postojom vlády SR, ktorý korešponduje v tejto otázke s citením väčšiny národa, neuznáваме odtrhnutie Kosova od Srbska a jeho deklarovanie sa za samostatný štát, tzn. že neuznávame ani výsledky „mierotvornej“ misie Ahtisaariho v tejto oblasti, no súčasne naše MZV, arogantne torpédujú všetko, čo bolo vyššie uvedené a nehľadiac na bytostný záujem vlastného národa, o záujme chudákov Srbov neho-

JOZEF HLUŠEK

Volajú ho papá Mumin

Trhliny v prestíži Nobelovej ceny mieru

voriac, vydá nepotrebné, trápne vyhlásenie. Nuž čo, ešte stále platí známe Lintnerovo „Na Slovensku je to tak“ (ako v Kocúrke).

Na tému Nobelovej ceny mieru a jej laureáta Marttiho Ahtisaariho napísala v novembri 2008 zaujímavý článok argentínska poetka a novinárka Cristina Castello(1). Pod názvom „Muž, ktorý podporoval inváziu do Iraku“, s podtitulom „Fin Martti Ahtisaari odmenený Nobelovou cenou za mier 2008“, ho publikovali viaceré významné svetové periodiká. Výber z neho prinášame.

Volajú ho „Papá Mumin“(2). To kvôli jeho podobnosti s istou korpulentnou figúrkou z rodiny Moominovcov, známou zo škandinávskych rozprávok a komiksov. Martti Ahtisaari dostane 10. decembra (2008 - pozn. redakcie) odmenu 1.4 mil. dolárov vo švédskych korunách, a o deň neskôr sa uskutoční na jeho počesť slávnosť v Jet Set. Je tu teda vhodný čas nositeľovi Nobelovej ceny mieru položiť niekoľko otázok. Príčin na to je veľa, napríklad tá, že na túto cenu bol nominovaný Georgom W. Bushom, človekom, ktorého veľká časť Američanov chce súdiť za zločiny proti ľudskosti - ale aj mnohé iné.

Venujme však niekoľko slov aj Alfredovi Nobelovi, otcovi tejto ceny. Vynašiel dynamit a iné výbušniny, ktoré v konečnom dôsledku slúžia najmä vojakom. Vlastne, zahltil ľudstvo muníciami, aby napokon v blahobyte, s vysokými výnosmi zo svojich vynálezov, zavšil svoj život. Dosiahol v ňom kolosálny úspech, ale pred smrťou asi o svojich vynálezoch a ich dôsledkoch premýšľal hlbavejšie. Chcel zmyť svoju vinu, a tak aspoň vymyslel aj tento a iné vavriny, ktoré nesú jeho meno: ceny za literatúru, medicínu, fyziku a chémiu. Bol to čin, ktorý čilsky básnik Pablo Neruda vyjadril týmito slovami: „Tam kráča remeselník opovrhnutia, opovrhovaného prosiac o priateľstvo“.

Svet však akceptuje podivné pykanie Alfreda Nobela a aplauduje laureátom jeho cien.

„Papá Mumin“ povedal, že bolo preňho ľahšie vyhrať v lotérii, ako získať toto uznanie. Nebude to teda tak, že dychtiac po Nobelovej cene mieru, po-

hrával sa s údajmi, ktoré vyťahuje moc, aby usvedčila svoje obete?

Martti Ahtisaari bol v rokoch 1994 až 2000 prezidentom Finska a už tri desaťročia zhromažďuje poverenia na sprostredkovanie v rôznych konfliktoch po celej planéte a na „návrhy“ ich riešení, ako poverenec a osobitný vyslanec OSN. Jeho najväčším úspechom bola funkcia dozorca nad procesom prechodu k nezávislosti Namíbie v r. 1990, funkcia, o ktorú sa usiloval tri roky. Okrem toho, považuje za svoj úspech aj úlohu sprostredkovateľa vo vojne medzi NATO a Srbskom - kde ho však ani len trošilinku nechceli - a, čo je veľmi podivné, dozor nad mierovou zmluvou v dlhotrvajúcom konflikte v indonézskom regióne Aceh. Bojujúce strany ju podpísali za jeho asistencie ako svedka 15. 8. 2005 v Helsinkách.

„Papá Mumin“- vždy nevládneho výzoru - je osobou prostých zvykov. Keď bol sociálnodemokratickým prezidentom svojej krajiny, všetko, čo malo iba trošku nádych obradnosti, ho molestovalo, a preto, nevedomky, vyzeral tak rozkošne ako jeho osobný príbeh. Pre tlač bol smiešnym šašom, keď kvôli malým lakovkám spadol na zem a rozbil si pritom nos. Stalo sa to dvakrát počas oficiálnych, honosných recepcií. „Slon, hroch, nemešlo“ - aj tak ho volali - sa dnes usmieva vážny a šťastný... napriek všetkému, je stále verný svojmu „štylu“.

Je to zvláštny karneval figúr, ktoré počas svojho pôsobenia vytvoril „Papá Mumin“. Od nedostojnej figúry Obrancu veci Palestíny a Libanonu po otvorene podľú vo vzťahu k Iraku. Prečo? V r. 2003 viedol skupinu, ktorá hodnotila podmienky bezpečnosti personálu OSN v Iraku počas jeho anglo-americkéj okupácie a bol priaznivcom tejto invázie. Nepochopil živý argument o domnelých zbraniach hromadného ničenia, ktorým Bush inváziu ospravedlňoval. Svoju podporu okupácie zdôvodňoval zločinnými a potlačovaním ľudských práv na príkaz Saddama Husseina. Inými slovami, čerstvý, skvelý nositeľ Nobelovej ceny mieru sa dovoľoval ochrany života podporovaním zabíjania - podporovaním zločinov proti ľudskosti, ktoré páchali Impérium (USA) a jeho britský spojenc.

V januári 2007 „skvelý laureát“ predstavoval svoj mierový plán pre Kosovo. Súčasťou tohto „plánu“ bol návrh na jeho „obmedzenú zvrchovanosť“ a nezávislosť, ktorú tvrdošijne podporoval - ešte stále je na svoj postoj náležite pyšný - napriek obavám štátov ako Španielsko a Grécko a úplnému odmietnutiu jeho plánu Srbskom, Ruskom a Kubou. Aj preto ruský veľvyslanec pri NATO, Dmitrij Rogozin, vyjadril otvorene rozhorčenie nad nomináciou Ahtisaariho na Nobelovu cenu mieru a ako mnohí iní vysvetlil, že plán pre Kosovo nie je ničím iným ako očividným poškodením Srbska.

Ahtisaari je však veľmi vzdialený tomu, aby pripustil akúkoľvek kritiku svojej osoby a v 71. roku života sa vytešuje z toho, že jeho tvár bude zvečnená na poštovej známke s hodnotou cca jedného USD vo finskej mene. V Oslo, nórskom hlavnom meste, mu budú bohatiť a slávní - ale predovšetkým mocní - vzdávať hold počas slávnosti, ktorá sa začne koncertom a na ktorej nebude chýbať, napríklad, ani Michael Caine, majordóm Batmana, tentokrát v roli konferenciera.

Od r. 1901, kedy sa po prvýkrát odovzdávali ceny nesúce meno kajajúceho sa „stvoriteľa“ výbušnin smrti Alfreda Nobela, zoznam jej laureátov je prinajmenšom diskutabilný. Je pravda, že mnohí z nich urobili česť slovám Ericha Fromma, podľa ktorých srdce človeka nikdy neprestane byť ľudské. Takými boli Albert Schweitzer, Linus Carl Pauling, Martin Luther King, Matka Tereza

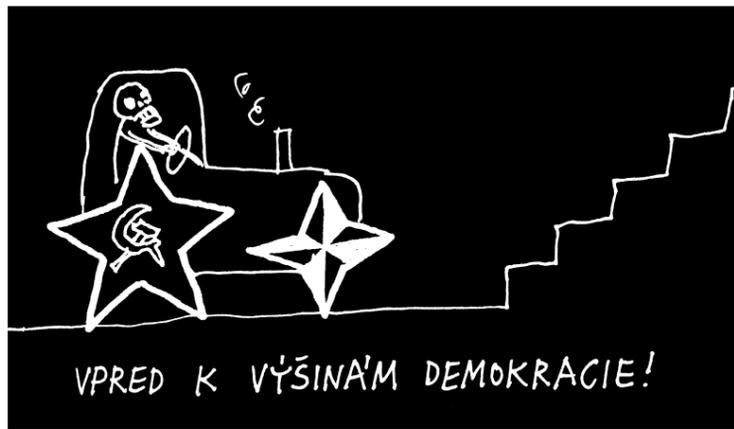
z Kalkaty, alebo Latinoameričania Rigoberta Menchú a Adolfo Pérez Esquivel. Ale karneval zvrhých figúrín, tiež obdarovávaných touto cenou, dopĺňajú muži, ktorých sprevádzal tiež smrti. Medzi týmito zaujímavými poprednými miestami Theodore Roosevelt (nezamieňať si s Franklinom Delano Rooseveltom), Henry Kissinger, Šimon Peres, Menachem Begin - ktorého právom prirovnal k Adolfovi Hitlerovi - musel byť zaslužené potrestaný „Nobelovou cenou smrti“.

Martti Ahtisaari, živá figúrka „Papá Mumin“, si odnáša cenu v čase, keď naša planéta trpí ako nikdy doposiaľ mundializáciou biedy a mizérie, násilnia a bezradnosti. Zatiaľ čo si Martti bude pripíjať na svoju cenu mieru s Mechelom Caineom, majordómom Batmana, do svedomia ľudí na celej zemi budú čoraz nástojčivejšie bušiť slová Martina Luthe- ra Kinga z r. 1963: „Mám jeden sen“. Sloboda, spravodlivosť, mier.

POZNÁMKY:

1) Cristina Castello - poetka a diplomovaná novinárka, členka SOCIÉTÉ DES POETES FRANÇAIS a SOCIÉTÉ DES POETES ET ARTISTES DE FRANCE. Narodila sa v Argentíne, býva v Buenos Aires a každoročne niekoľko mesiacov žije aj v Paríži. Publikovala o. i. zbierku básní „Soif“ (Smäd), ktorá vyšla v októbri 2004 vo francúzštine a španielčine. Jej básne boli publikované v antológiách v Taliansku, Nemecku, Argentíne, Perú, Brazílii atď. Často ich publikujú európske časopisy a almanachy. Je tiež uznávanou a vyhľadávanou interpretkou poézie. Ako novinárka publikovala viac ako 3000 článkov v najprestížnejších časopisoch doma i v Európe. V argentínskej televízii má svoju vlastnú reláciu o kultúre a umení s názvom „Bez škrabošky“.

2) Papá Mumin - postavica severných komiksov. Pôvodne ju vytvorila finska spisovateľka a ilustrátorka Tove Jansson (1914-2001).

Kresba: Andrej Mišanek

Po tom, čo Ústav pamäti národa zverejnil zoznamy tzv. arizátorov, priniesli niektoré médiá vyjadrenia, ktoré sa nezodpovedajú so skutočnosťou. Preto treba hľadať pravdu, aby sa neublížilo aj občanom, ktorí riskovali svoju bezpečnosť, keď na žiadosť židovských majiteľov ich majetok formálne „arizovali“ a tým ich chránili.

Denník Pravda uverejnil 3. novembra 2008 článok „Židom zobrala Matica aj cirkev“, v ktorom Vanda Vavrová napísala: „Medzi arizátorov patril aj spisovateľ Ludo Ondrejov ...Ten zbral rodine Steinerovcov antikvariát v Bratislave, ktorý vlastnili od roku 1847. Navyše, keď sa začali deportácie, vyhlásil, že vo svojom podniku žiadnych Židov nepotrebuje a ohlásil ich úradom.“ Podobne sa vyjadrila v televízii aj dedička, vzdialená príbuzná pôvodných majiteľov, pani Steinerová. Po prečítaní knihy pani Anny Kuchárovej - Bandžárovej - Spomínam, keď zhasli hviezdy, ktorú vydalo SNM - Múzeum židovskej kultúry (2003), som zistil rozpory s vyjadreniami v médiách.

Autorka knihy je predsedníčkou Slovenskej organizácie Spravodliví medzi národmi, nositeľkou významného Jad Vašem a ďalších vysokých ocenení. Uvedené významnenia jej rodina dostala za záchranu viacerých príslušníkov židovského pôvodu, keď niekoľkých ukrývali v rokoch 1942 - 45 vo svojom byte na Dobrovičovej ulici v Bratislave. Medzi nich patrili predovšetkým súrodenci mnohodetnej rodiny Grünwaldovcov. V knihe uvádza, že staršia dcéra Cily Gelbová - Grünwaldová pracovala v antikvariáte na Ventúrskej ulici, ktorý prevzal Ludo Mistrík - Ondrejov. Okrem nej tam pracovali dvaja starší Židia. Pán Mistrík napríklad dovolil pri

STANISLAV MÁJEK

K poznaniu pravdy o arizáciách

domovej prehliadke u Kuchárovcov ostal jej bratovi Fricimu cez noc v obchode. To je v rozpore s tým, čo uverejnila Pravda, „že vo svojom podniku žiadnych Židov nepotrebuje a ohlásil ich úradom“. Podľa toho je nepravdepodobné, že udal pôvodných majiteľov. Je zaujímavé, že v roku 1946 vstúpil do KSS, ale vtedy tam však vstúpili aj viacerí Židia, ktorí sa angažovali a boli dokonca významnými funkcionármi ŠtB. Sú aj takí, ktorí ešte v roku 1989 boli aktívnymi ideológmi na vysokej škole politickej pri ÚV KSS, verejne sa angažovali a dnes sa vydávajú za demokratov a majú výhodné postavenie. Dovoľujú si osočovať z antisemitizmu národné ctiacich publicistov, politikov, protikomunistických odbojárov a dokonca prezidenta za prejavenu úctu k Andrejovi Hlinkovi. Česť však patrí tým, ktorí hľadajú pravdu a porozumenie. K nim patrí aj rodina Grünwaldovcov.

V knihe sa uvádza ešte ďalšia zaujímavosť v súvislosti s „arizáciou“. Po predčasnom vypuknutí povstania prišla na Slovensko nemecká armáda s bezpečnostnými zločkami, ktoré obnovili deportácie Židov a neuznávali žiadne výnimky. Mladšia sestra Cily Grünwaldovej - Editka bola vydatá za pána Schwarza, ktorý pracoval v obchode s kožou na Kolárskej ulici v Bratislave. V obchode pracovalo viacero Židov, ktorí mali výnimky. Majiteľmi boli Židia Neumann a Bernáth a obchod formálne arizoval ich zamestnanec, kresťan pán Augustín Fekete. Keď prišli Nemci, výnimky neakceptovali, pána Feketeho i Schwarza odvedli a odvtedy sa

presne nevie, kde v Nemecku zahynuli. Je poľutovaniahodné, že pán Fekete sa nachádza v zozname arizátorov bez toho, aby sa uviedla pravda. Tým sú tieto zoznamy zavádzajúce a myslím si, že ÚPN mal zvoliť uvážlivejší spôsob ich medializácie.

Autorka recitácie opísala záchranu židovských matiek a detí rehoľnými sestrami Uršulínkami v ich záhrade na Hlbokej ceste. Uršulinky boli pod ochranou prezidentskej kancelárie, ktorá o všetkom vedela. Keď po vypuknutí povstania Nemci brali Židov, sestričky vzali pod ochranu Editu Schwarzovú - Grünwaldovú s 15 mesačnou dcérou Adkou. Okrem nich tam prijali aj sesternicu Editky Fridu Haselnussovú, Cilkú s manželom a boli tam i ďalšie židovské rodiny a všetci sa zachránili. O týchto udalostiach autorka píše nielen v knihe „Spomínam, keď zhasli hviezdy“, ale aj v článkoch uverejnených v Kultúre.

Zaujímavá je kapitola Posol s listom, v ktorej autorka opisuje, ako odniesla list hlavného rabína Dr. E. Friedera do prezidentskej kancelárie, s ktorou mal dobré kontakty. V liste pán rabín prosil o ochranu významnej poľskej spisovateľky židovského pôvodu, ktorá cez Bratislavu prechádzala medzinárodným rýchlikom do Budapešti. List odovzdala Dr. Kašovičovi a všetko prebehlo pokojne. Bol do toho zapojený aj náš vyslanec Spišiak. Chceme vysloviť týmto obdiv a poďakovanie pani Dr. Anne Bandžárovej za jej odvahu v minulosti, ale i v súčasnosti hovoriť a konať v záujme spravodlivosti.

Takzvaná arizácia Baldovských kúpeľov Spiš-

ským biskupstvom bola viackrát vysvetlená, ale sú ľudia, ktorí šíria polopravdy. Pravda je taká, že židovský majiteľ Ing. Ladislav Fried mal na kúpu kúpeľov pôžičku u Zipser Bank, ktorá dosiahla v roku 1942 cca 345 tisíc Ks. L. Fried ročne splátky banke neuhrádzal a v roku 1939 utiekol. Ani nový správca, ktorým bol jeho otec Dr. Móric Fried, splátky neuhrádzal a od mája 1941 nerobil tak ani ďalší správca C. Salva. Banka už v roku 1941 vymáhala pohľadávku u Okresného a potom i Krajského súdu. Výsledkom bol písomný súhlas banky (z 10. apríla 1942) s prevodom kúpeľov na biskupstvo, ak ono uhradí podlžnosť L. Frieda. Biskupstvo uhradilo dlh cca 345 tisíc Ks banke a zvyšok ceny 75 tisíc Ks vložilo do depozitu Okresného súdu. Keďže išlo o židovský majetok a dlh, preberanie majetku (tzv. arizáciu) v zmysle vtedy platných predpisov muselo biskupstvo vybavovať s Ústredným hospodárskym úradom. Podstatné však je, že vymáhaná finančná pohľadávka nešla do fondu arizácií, ale priamo banke, takže v skutočnosti išlo o právoplatnú kúpu po exekúcii.

Po vojne v roku 1946, keď sa L. Fried u Posvätnéj Kongregácie Koncília domáhal vrátenia kúpeľov, úmyselne zamlčal svoje intabulované dlhy, čo svedčí o jeho charaktere. Biskupstvo bolo ochotné Friedovi kúpele vrátiť, ak uhradí vložené investície, čo on odmietol. Vysvetľujúci list pána biskupa Vojtášáka som uverejnil v Kultúre č. 9/1994. Po vojne boli majetky Židov vrátené pôvodným majiteľom, alebo CSR odškodnila novovzniknutý štát Izrael. Po roku 1948 prišlo k všeobecnému postátaniu podnikov v súkromnom vlastníctve a pôdu vzali JRD. Týkalo sa to aj Baldovských kúpeľov.

(Dokončenie z 1. strany)

Na jednej strane arogantné výroky, na druhej arogantné činy. Na jednej strane výroky Jána Slotu, na druhej organizovaná činnosť Maďarskej gardy, Jobbiku, 64 žúp, SMK a cirku okolo nejstávajúcej „Karpatskej kotliny“. Podobnosť zanedbateľná, rozdiel priepastný.

Futbalových fanúšikov máme na oboch stranách. Tým sa však podobnosť končí. Futbalový klub v Dunajskej Stredy možno vôbec netušil, kto všetko mu faní a ako sú jeho fanúšikovia dokonale organizovaní. Zrazu, z ničoho nič, ako šibnutím čarovného prútika prišli do Dunajskej stredy a narobili nechutný chaos. Čriedy „rovdies“ nám vulgárnou formou odovzdali posolstvo toho, kto ich poslal. Vzápätí, šibnutím toho istého čarovného prútika, zmizli. Do Košíc už neprišli. Futbalisti Dunajskej Stredy im mohli byť ukradnutí, pretože to, čo chceli, už v predchádzajúcom stretnutí dosiahli. Odovzdali posolstvo, zasiali svár. Aj u nás sú futbaloví fanúšikovia všelijakí. No predsa nie takíto. Neexportujú národnostné problémy za hranice. Pred mnohými rokmi mal bratislavský Slovan hrať v Budapešti. V obave pred výtržnosťami však fanúšikovia z Bratislavy do Budapešti neprišli. Sektor pre nich vyhradený ostal prázdny. Prišiel tam iba jeden malý chlapec so slovenskou zástavou.

Na prvý pohľad sa môže zdať, že v Dunajskej stredy išlo o futbal. Je to však naozaj tak? Fanúšikovia z druhej strany Dunaja niesli iné ako futbalové posolstvo. Ovešani transparentmi a symbolmi dali jasne najavo, kto je - podľa ich názoru - v Dunajskej Stredy domáci a kto je tu iba hosť. Veľmi jasne a hlučne vyjadrili posolstvo zobrazené na mapách bývalého Veľkého Uhorska a zreteľne deklarované v cieľoch SMK. Aktuálne posolstvo zo sveta včerajška. O to šlo a ide, nie o futbal. Výtržnosti na futbalovom štadióne čerpajú silu a elán z prúdov oveľa hlbších a vážnejších. Krik futbalových fanúšikov by túto skutočnosť nemal prekričať, ale na ňu upozorniť.

Udalosti v Dunajskej stredy rozčirili hladinu slovensko-maďarských vzťahov. Zároveň však odhalili podstatu problému nastoliac otázku kto je kde domácim a kto hosťom. Obe strany, slovenská rovnako ako maďarská, sa musia podieľať na riešení vzniknutého problému. No každá strana musí k nemu pristupovať inak.

O rozdiel tu ide, nie o podobnosť. O rozdiel medzi domácim a hosťom.

Domáci

Maďarskí extrémisti sú hluční, agresívni a predovšetkým niekým uniformovaní a organizovaní. Na našom území, kde by sa chceli cítiť ako doma, sú aj protizákonní. Sú nápadní a ťažko prehliadnuteľní. No nepriahujú našu pozornosť až príliš, viac ako treba? Neodvážajú ju od dačoho dôležitejšieho, hlbšieho, od tichých podzemných prúdov, z ktorých ako z dákeho podhubia vyrastajú - za priaznivej politickej situácie - všetky takéto muchotrávkam zeleným podobné jedovaté extrémne javy? Čo a predovšetkým kto sa to tu za krikom, uniformami a symbolmi extrémistov vlastne javí, čo a kto sa to z temných hĺbok vyplavuje na povrch?

Presne túto otázku si kládol v medzivojnovom období aj Štefan Zweig, keď videl v Taliansku, Nemecku a Španielsku pochodovať a provokovať zástupy uniformovaných mladých mužov.

Pracovníci našich televízií sa pýtali náhodných chodcov na uliciach Budapešti, čo si myslia o súčasnej rozvírenej situácii. Jedna mladá žena sa vyslovila jasne a zmysluplne. Povedala, že proti Slovákom nič nemá, Slováci by si však mali uvedomiť, že sú v tejto krajine hosťami a podľa toho sa aj správať. Presne trafila klinec po hlavičke. Doslova vyjadrila to, čo nám prišli do Dunajskej Stredy vykričať futbaloví fanúšikovia. Návod, ako porozumieť vzniknutej situácii, máme v rukách. Vzťah „domáci - hosť“ je základným kameňom, na ktorom ešte stále stojí slovensko-maďarské spoluzitie. Koexistencia podľa asymetrického vzorca, koexistencia zo sveta včerajška, koexistencia dnes doslova perverzná.

Postoj mladej ženy z budapeštianskej ulice si treba zapamätať, pretože je doslova nabitý významom. Je to ťažko rozmatateľný spletenec pravdy a nepravdy, minulosti a prítomnosti, fantázie a skutočnosti. Patologický spletenec, ktorý však môže byť kľúčom k pochopeniu súčasnej situácie, pretože je v ňom vskutku dačo reálne. Gordický uzol, ktorý neslobodno roztínať, ale trepezlivo rozmotávať, zo všetkých strán starostlivo analyzovať, aby sa rozplynul, stratil sa tam kde patrí, do minulosti.

Žijú Slováci medzi Tatrami a Dunajom ako hostia v dome dakoho iného?! Takáto predstava sa nemôže vzťahovať na etnogenézu slovenského a maďarského národa. Prišli nomádske kmene starých Maďarov do tohto nášho priestoru, do našej krajiny ešte pred kniežatami Pribinom, Rasticom, pred svätými Cyrilom a Metodom, či pred kráľom Svätoplukom? Neprišli. Prišli neskôr. Ako katastrofa, ako božie dopustenie ohrozujúce spolu s Arabmi a Vikingami základy vtedajšej Európy. Tvrdiť opak je historická nepravda. To však vôbec nie je prekážka, aby sa na nej nedalo stavať, že sa táto nepravda nemôže stať jedným zo základných kameňov bizarej, životaschopnej, dokonca inštitucionalizovanej, fantazmagorickej konštrukcie.

Ale to však neznamená, že mladá žena z Budapešti hovorila jednoznačne nepravdu. Ťažko jej výroky je situované inde, do iných, vôbec nie nedávnych časov. Situované je do iného kontextu, v ktorom nevyzerá ako nepravda, pretože pravdivo vyjadruje určitú nespravodlivosť. V 19. storočí sa dejiny vtedajšieho Uhorska prepisovali. Harmonizovali sa s duchom doby, ktorý vtedy vládol, s duchom maďarského nacionalizmu. Aby dáva minulosti bola v súlade s prítomnosťou, s duchom maďarského nacionalizmu, robilo sa - ak to bolo treba - z bieleho čierne a naopak. Domáci sa stávali hosťami a hostia domácimi. Nešlo pritom iba o akademickú nepravdu, nekorektnú hru s textom historických štúdií. Išlo podstatne o viac. Táto historická nepravda sa v zákonoch a štátnych inštitúciách stávala veľmi hmatateľnou skutočnosťou určujúcou celý život vo vtedajšom Uhorsku. Čert neostal iba namaľovaný na stene.

Celá spoločenská realita sa formovala podľa vzorca „domáci-hosť“ jasne odrádzajúcej atmosféru maďarského nacionalizmu. O čo šlo jasne, vyjadril L. Kossuth v uhorskom parlamente. (Postoj diametrálne odlišný od toho, ktorý predniesol L. Štúr v tom istom parlamente.) Celá

táto ideológia bola po rakúsko-uhorskom vyrovaní inštitucionalizovaná. De jure bolo všetko v slovensko-maďarských vzťahoch v poriadku. De facto nebolo v poriadku nič. Ak mala mladá Budapešťanka na mysl tento stav, tak hovorila pravdu. Vyjadřila sa však v prítomnom, nie minulom čase. Povedala, že Slováci sú hosťami a majú sa ako hostia správať. V jej postoji je jasne čitateľný petrifikovaný, ale nie neživý asymetrický vzorec koexistencie, vzorec z nacionalizmom tak presýteného devätnásteho storočia. Rezíduum z umierajúcej rakúsko-uhorskej monarchie. Viac ako storočný fázový posun.

Keby šlo iba o čisto subjektívny postoj a názor jedného človeka, nebolo by mu treba venovať toľko pozornosti. Na maďarskej strane sa však s veľmi podobnými názormi stretávame často. Dalo by sa povedať, že ľudia s takýmto názorom tvoria štatisticky významnú vzorku. Ako červená niť prechádza tento postoj celou spoločnosťou. Spája generácie, prechádzajú od najstaršej po najmladšiu generáciu. Spája „elitu“ národa s „ľuďmi z ulice“. Vyskytuje sa rovnako v sekulárnej ako aj sakrálnej sfére. Možno tu vraviť o rozvetvenej a hlboko zakorenenej národnej mentalite založenej na asymetrickej koexistencii so Slovákmí, na spoluzítí podľa vzorca „domáci-hosť“. Mentalita, ktorá vidí sedieť za vrchostolom sama seba. Rezíduum z devätnásteho storočia, včerajšia mentalita, ktorá je v rozpore s mentalitou dnešnej Európy, s duchom okrúhleho stola.

Táto mentalita čerpá svoju podivuhodnú životaschopnosť z veľmi systematického a cieľavedomého vzdelávacieho procesu. Výchova na školách ako aj formovanie celej verejnej mienky vo vzťahu k Slovensku a Slovákom spočíva ako na svojom základe na vzťahu „domáci-hosť“. Vzorec asymetrickej koexistencie odoláva ako pevná skala už sto rokov všetkým v minulom storočí, tak hojným politickým a spoločenským otrasom. Jeho základy sú hlbšie. Dokonale petrifikovaná paradigma asymetrickej koexistencie vytvára podhubie, z ktorého vyrastajú prejavy aj vyložené extrémistické, nebezpečne agresívne. Je to stará štruktúra, ktorá v kontexte modernej Európy pôsobí anachronicky a rozkladne. Trvá však a žije.

Vzorec „domáci-hosť“ je dvojjedným vzťahom. Oba jeho účastníci sú ním doslova osudovo spojení, podobní spojeným nádobám. Treba si preto všimnúť aj druhú, našu slovenskú stranu. Pozrieť sa, čo sa tam všetko deje, čo máme na našom prahu, čo si máme my pozametať, aby táto forma koexistencie zapadla konečne do minulosti.

Hostia

Aj my máme svoju národnú mentalitu. A tiež v mnohom včerajšiu. V hlavných črtách sa formovala v 19. storočí. Tiež hlboko zakorenená a pestovaná školami a aj všeobecnou spoločenskou atmosférou. Akýsi pendant spomínanej maďarskej mentalite. Spojené nádoby, ale spojené veľmi nešťastne. Z našej strany je však táto naša mentalita slabšie reflektovaná. Straší nám kdesi v podvedomí. Aj my máme všelijaké haraburdie pred našim prahom, všelijaké,

čo, čo treba pozametať. Nikto to za nás nemôže urobiť, ale sa k tomu akosi nezberáme. Nevidíme brvno vo vlastnom oku.

O udalostiach v Dunajskej Stredy a o všetkom, čo sa okolo nich zbehlo, som sa rozprával s mnohými priateľmi, ľudmi názorovo mi blízkymi. Nikto z nich nesúhlasil s postojmi a činmi maďarskej strany, no zároveň všetci boli akísi vyľakani, zneistení. Mali akési obavy, či reakcia slovenskej strany nebola prehnaná, či nemala byť opatrnejšia. Mal som dojem, že boli skôr za reakciu v podobe akéhosi prosbopisu, ktorým by sa podnájomník obrátil na domáceho pána na druhej strane Dunaja.

Podvedomý postoj hosťa

V tomto nepochopiteľnom postoji je predsa aj dačo pochopiteľné. Početné udalosti na aktuálnej slovenskej politickej scéne ho cieľavedome udržiujú pri živote. Stále významným spôsobom takto formujú verejnú mienku. V tomto smere nemáme vôbec naše národné svedomie čisté.

Zalustujme si v pamäti! Ak z nej už dačo vprchalo, tak zalustujme v Dejinách Slovenska a Slovákov od Milana Ďurica. Spomeňme si, ako to bolo pri vzniku a aj po vzniku Slovenskej republiky v roku 1993. Koľkí Slováci chceli mať svoj štát a koľkí ho nechceli. Koľkí chceli byť aj naďalej hosťami u iných. Spomeňme si na peripetie okolo jazykového zákona. Možno sa ešte pamätáme, ako prvý predseda slovenského parlamentu utekal do Budapešti pre Ezsterházyho vyznamenanie. Ako ďalší bývalý predseda parlamentu neskôr špiritizoval o tom, že Slováci vlastné dejiny asi ani nemajú, a ako nám odporúčal nežnú náruč svätoštefánskej tradície, v ktorej by sa aj naďalej dalo spoľahlivo v pokoji hosťovať. Spomeňme si, že náš europolitik v roku 2006 uviedol model bratislavského Modrého kostola, (vzhľadom a pôvodnou funkciou symbol obdobia najtvrdšej maďarizácie) do bruselského parku Mini-Europe ako symbol Slovenska. Urobil to s čistým svedomím hosťa, ktorý celkom samozrejme uprednostňuje symboly svojho domáceho pána.

Všetci traja skupinami politici majú rovnakú krvnú skupinu, rovnakú politickú a etickú orientáciu. Opierajú sa o pomerne stabilnú a širokú voličskú základňu. V ich postojoch sú príznaky zreteľnej a špecifickej amnézie, straty pamäti. Zdá sa, že nezanebateľnému počtu obyvateľov Slovenska vypadá z pamäti skutočnosť, že svätí Cyril a Metod boli v roku 1980 vyhlásení za spolupatrónov Európy, že v roku 1977 bola ustanovená samostatná slovenská cirkevná provincia, celé územie Slovenska bolo začlenené do novozriadenej Trnavskej provincie. Veľa obyvateľov Slovenska akoby si stále neuvedomovalo význam a zmysel týchto nových historických medzníkov. Stále sú nostalgicky zahľadení kamsi inde, kamsi do čias agónie Rakúska-Uhorska. Nechcú prevziať zodpovednosť za vlastnú národnú existenciu, zdráhajú sa prihlásiť k dedičstvu otcov, nectia si vlastných, prednosť dávajú cudzím. Radšej by asi stále boli hosťami Ostrihomskej diecézy, hosťami v kultúrnej tradícii susedov. Zodpovednosť za vlastné národné bytie je im príťažka.

Mentalita hosťa, ktorá k svojej

existencii nutne potrebuje domáceho pána, mentalita, ktorá ešte stále sedí na našom slovenskom prahu.

Brvno v našom oku, ktoré ešte stále jasne nevidíme. Patologická mentalita hosťa sa však zďaleka neviaže iba na túto krvnú skupinu našich spoluobčanov.

Uvedomme si, koľkí Slováci uchádzajúci sa o nižšie i vyššie politické funkcie (medzi nimi aj kandidáti na post hlavy štátu) svoju slovenskú identitu zatkali, akoby sa za ňu hanbili. V snahe zmyť zo seba dedičstvo otcov ostentatívne tvrdili, že predovšetkým sú Čechoslovákmi, Európanmi, svetoobčanmi a bohvie ešte kým. Každá identita mala prednosť pred slovenskou. Takto sa prihovárali obyvateľom Slovenska. A veru nie neúspešne. Štatisticky nezanebateľná časť obyvateľov rezonovala a stále rezonuje s týmto postojom. A tak tu máme neprehliadnuteľnú vzorku našej národnej mentality, mentality večného hosťa. Ahasvera, ktorý nie je nikde doma. Ani - a to predovšetkým - doma. Je to dokonale protipól mentality z druhej strany Dunaja, s ktorou presne zapadá do vzorca „domáci-hosť“.

Spoľahlivé spojené nádoby

Odkiaľ, z akého čudného podhubia vyrastá táto naša patologická, hosťovská mentalita? Presne z takého podhubia ako na druhej strane spojených nádob. Sú to naše školy, celý náš vzdelávací proces spolu s veľmi potichu, ale veľmi cielene vytváranou celospoločenskou atmosférou, s jej zvláštnym viac ako sto rokov pretrvávajúcim naladením. Aj naša mentalita, podobne ako maďarská, je fázovo posunutá. Tiež o sto rokov. V Rakúsko-Uhorsku, po vyrovaní, sme boli hosťami, ktorí sa mali asimilovať do maďarského národa, presnejšie, ktorí nemali vôbec byť. V prvej ČSR sa rozbehla premena Slovákov na vetvu československého národa. V druhej ČSR udával tón proletársky internacionalizmus. Internacionalizmus však mimoriadne zameraný proti slovenskému národu. Naše národné symboly, naše dejiny ako aj naše historické postavy boli prisne tabu. Boli časy, keď hlásiť sa k nim bolo krajne nebezpečné. Po roku 1989 ako aj po roku 1993 dominuje zasa kozmopolitizmus potlačujúci naše národné sebedomie nie tak brutálne a primitívne, ale rovnako účinne, podprahovo. Poctivo na tom pracuje väčšina našich masmédií a nadácií od výmyslu sveta. V slovenskom jazyku vytrvalo a cieľavedome šíria ducha iredenty. Tri, štyri generácie Slovákov prešli janičiarskou výchovou. Bodaj by to nezanechalo stopy v mentalite.

Rozvírenej slovensko-maďarskej vzťahy treba brať vážne. Treba ich predovšetkým vnímať z ich pre nás pozitívnej stránky. Upozornili nás totiž na morálnu povinnosť, ktorú dlho dlhujeme sami sebe. Je to morálna povinnosť vstúpiť do vlastného národného svedomia. Kriticky reflektovať našu národnú mentalitu, jej chronickú chorobu, amorálny postoj hosťa. Konečne sa prihlásiť k dedičstvu otcov, k ich reči, viere, krajine. Ctiť si otca a matku nielen na úzkej individuálnej rovine, ale aj na národnej úrovni, v celej šírke a hĺbke tohto spoločenstva. Stačí, ak my budeme poctiví sami k sebe a bizarný relikv minulosti, vzťah „domáci-hosť“, na ktorý treba vždy dvoch, sa rozpadne.

A bude pokoj.

JÁN URBÁNEK

Úvodná poznámka:

Pisateľom nižšie uverejnených listov je Viliam („Vilo“) Kovár (1915-1982), na Slovensku kedysi veľmi dobre známy, ale dnes takmer neznámy novinár, publicista a prekladateľ. Narodil sa v mestečku Stolca (Hercegovina), ale vyrastal v Skalici a roky svojej mladosti a dospelosti prežival na Slovensku. Po príchode do Bratislavy, kde študoval na Filozofickej fakulte Slovenskej univerzity, sa aktívne zapojil do verejnej činnosti v radoch národne uvedomelej akademickej mládeže. V roku 1937 sa stal redaktorom denníka Slovenská pravda a v jeseni 1938 bol na krátku dobu veliteľom Akademickej Hlinkovej gardy. V rokoch 1939-1940 pôsobil ako redaktor denníka Slovák a od roku 1941 až do svojho odchodu do emigrácie, na jar 1945, pracoval v redakcii denníka Gardista v Žiline. Bol blízkym spolupracovníkom a osobným priateľom ministra vnútra a podpredsedu vlády Alexandra Macha a spisovateľa Mila Urbana (s ktorým bol v kmotrovskom pomere). Je autorom spomienok Keď sa sloboda rodila..., kde chronologicky zachytil udalosti okolo 14. marca 1939. Napísal aj informačnú brožúrku Ustaša (1942).

V marci 1945 odchádza z rodinou do Rakúska. Koniec vojny ho zastihol v Aurolzmuntri, kam evakovali funkcionári Hlinkovej gardy a redakcia denníka Gardista. V júni 1945 ho americká okupačná správa (spolu s ďalšími utečencami, ako O. Kubala, Karol Murgaš, Milo Urban, M. Hutka, Š. Rabina, L. Mutňanský, V. Ries-Javor, A. Sabol-Paľko a ďalší) odviekla do zaisťovacieho tábora v Glanzenbachu, neďaleko Salzburgu.

Život v tábore bol spočiatku veľmi ťažký. Najmä prvé týždne a mesiace boli obdobím strádania, hladu a neistoty. Postupne si však zaistenci na svoju biedu privykli a prispôbili sa väzenskému životu, nakoľko sa len dalo. Ich materiálne polozenie sa časom zlepšilo, hoci desivý pocit neistoty pretrvával.

Ako človek pera, Vilo Kovár nemohol prežívať dni neslobody v nečinnosti, nemohol nepísať. Na kúsky papiera, aké sa v tých podmienkach dali zohnať, dôsledne zapisoval svoje city a túžby, komentoval udalosti, ktoré prežíval i ľudí, s ktorými ich prežíval.

Najviac mu chýbala rodina. Jeho denné záznamy sú písané vo forme listov, ktoré adresoval svojej mladej manželke (sobášili sa v roku 1943).

V polovici leta 1945 zaistenci objavili spôsob, ako komunikovať so svojimi drahými vonku. Kňazi, ktorí prinášali duchovnú útechu a iní sympatizujúci návštevníci tábora (napríklad predstavitelia Červeného kríža alebo charitných organizácií) tajne vynášali listy z tábora a potom ich posielali rodinám. Takto sa dostali cez ohradu aj tieto stránky z denníka, v ktorých Vilo Kovár opisuje svoje zážitky v americkom zaisťovacom tábore. Dva z nich sa tu predkladajú čitateľom Kultúry ako zaujímavý dokument doby.

Listy sú grafickým záznamom neutešenej situácie v amerických zaisťovacích táborech. Zároveň sú aj ukážkou nezlomného ducha väzňov, ktorí v nich hľveli bez toho, že by im niekto bol povedal, v čom spočíva ich previnenie. Márne čakali, že ich predvolajú na vypočúvanie a dovolia im vysvetliť, prečo utekajú a pred kým utekajú.

Až asi po roku zaistenia im začali väzňovia venovať pozornosť. Ale aj tu sa opakovala stará a smutná procedúra: ako ich bez udania dôvodov zastihli, tak teraz nepredpovedateľne s nimi nakladali. Tí šťastnejší boli bez vysvetlenia a bez ospravedlnenia prepustení na slobodu (napríklad Konštantín Čulen, Ferdinand Mondok, Alfonz Čavoja, Štefan Beniak) a tí menej šťastní boli vydaní č.-s. úradným orgánom (Karol Mederly, Tido J. Gašpar, Pavol Opluštil a ďalší). Medzi týmito poslednými bol aj V. Kovár, ktorého 16. januára 1947 americké okupačné úrady vydali do Č.-SR. Doma bol postavený pred ľudový súd, ktorý ho odsúdil na 8 rokov straty slobody.

FRANTIŠEK VNUK

Drahé moje zlato, týchto niekoľko dní som sa nedostal k písaniu. Raz nám „haprovalo“ svetlo, druhý raz sme tu mali zasa veľa návštev - nemohol som. V tábore len toľko nového, že sme vyplňali akési papiere, v ktorých bolo treba paličkovým písmom zodpovedať dáta o vojenskej službe. Potom zo IV. komponentu, vraj kdesi pri ženskom tábore, zutekali dvaja SS-mani, jeden bez ruky a druhý bez nohy. Bol z toho ešte veľa druhých poplach - veľké spochybňovanie ľudí až niekoľko ráz za sebou. Na druhý deň vyšiel rozkaz, že neslobodno sa približovať k vonkajším plotom na 10 metrov - bude sa hneď strieľať. Nevedeli sme o tom, keď sme išli na sv. omšu. Bol krásny čas - veľa snehu, chceli sme sa ešte

VILIAM KOVÁR

Dva listy z amerického zaisťovacieho tábora (1)

trocha prejsť. Šli sme ako obyčajne pri plote pri Salzburgu a len čo sme prišli k rožnej strážnej búde, začal na nás Američan vykrikovať, aby sme šli preč. Obaja zutekaní SS-mani boli údajne komunistickí (nečitateľné slovo) a boli z ruskej zóny. Teraz nikto zo IV. komponentu nesmie von a nikto dovnútra. Každý takýto rozkaz platí tu však najviac 2-3 dni. Na druhý deň, keď sme chceli ísť na omšu, museli sme vyžiadať na kompanii povolenie. Strašne sa vypytováli, prečo práve dnes musíme do kostola, veď nie je nedeľa. Nuž, rozprával sa s nimi! O dva dni už od nás nikto povolenie nepýtal, a že dnes sa už všade chodí veselo pri plote - i v IV. komponente.

Bývajú tam aj naši Volksdeutschi, zväčša z okolia Bratislavy. Boli strážnymi v Mauthausene. Nechcú nič počuť o Nemcoch, najmä nie o tých, ktorí sú tu zatvorení zo Štátneho nemeckého sekretariátu. Jeden z nich, Friedrich z Račišdorfu, nám včera večer dopodrobna vyrozprával, ako sa vôbec k SS dostal. Bol rotmajstrom v Dolnom Kubine - potom v r. 1939 šiel slúžiť na políciu. Až zrazu v roku 1943 dostal povolávací lístok na odvod. Nebál sa, že bude musieť nastúpiť k SS, lebo vzťahovalo sa na neho nariadenie, že policajti sú oslobodení od vojenskej služby. Odviekli ho a neskôr dostal zvolávací lístok. Nakoľko figuroval aj policajtskej službe, z riaditeľstva žiadali pre neho odklad a oslobodenie. Heck, ktorý je tu tiež zatvorený, a ktorý bol na Nemeckom štátnom sekretariáte veľkým pánom, sa postavil za to, že odklad nedostal a pravdepodobne len preto, že mal za manželku Slovenku z Martina. Napokon predseda musel narukovať. Povedali mu, vraj len na 6 mesiacov a potom ho prepustia. Vzali ho do výchovného SS-strediska a tam bol 3 mesiace. Potom ho dali do Mauthausenu a hoci nevedel o čo išlo, ocitol sa v strážnej búde koncentráka. Po plných 6 mesiacoch prišla žiadosť z policajného riaditeľstva, ale na tú už odpoveď nedostali a milý Friedrich ostal pekne v koncentráku.

Rozprával zaujímavé veci: oni iba strážili, ináč mali vstup do tábora zakázaný. Mali len dve cigarety denne a slabú stravu. Styk so zaistencami bol zakázaný pod trestom smrti, ale vždy

sa našiel spôsob, ako s nimi obchodovať. Mnohí zaistenci totiž dostávali do tábora balíky, takže mali dosť cigariet i jedla. Za šnaps, ktorí im nosili strážni, platili cigaretami a jedlom. Najviac balíkov dostávali Česi. Previnníci v tábore boli zadelovaní do trestných rôt. Za trest museli nosiť ťažké kamene veľkými schodmi na vysoký kopec. Záležalo len na dozore, či stačí, keď denne zavežu štyri razy malé kamene alebo dvanásť ráz 50-60 kg balvany. O veciach, ktoré sa robili vnútri, nevedeli veľa bez rozprávania. Veliteľ tábora mal malú skupinu ľudí, ktorí všetky jeho rozkazy poslušne a bez rozmýšľania vykonávali. Fakt je, že tam bola spaľovacia komora. Niekedy videli z krematória vystupovať dym a vtedy vedeli,

vymeriavať izbu, druhý spisuje počet oblokov a tretí počet žiaroviek a zasa prídu iní, ktorí robia to isté. Na popuk. Robíme si z nich žarty, ale oni to necítia. Príde taký Kompanieführer do izby a ešte čaká, že všetci po vojensky poskákame, budeme kričať „Achtung!“ a budeme sa hlásiť. Ale my nič! Spokojne si ležíme na posteliach, alebo sedíme za stolom a vôbec si ich nevšímame, iba ak nejakou trefnou poznámkou. A vtedy vidieť, ako ich škrie, že nám nerozumejú.

Tu zasa robili evidenciu peňazí. Založili si akýsi fond, k tomu však treba kuratórium ale ešte viac peniaze. Keď ich nebolo, začali uvažovať, ako sa k nim dostať. Po dvojdennom schôdzkovaní slávnostne oznámili, že zaistenci, ktorých mená začínajú tým a

že sa pália mŕtvol. Tam bol prístup prísne zakázaný pre všetkých.

Neuman, druhý bratislavský Nemeck, ktorý mal v tábore holičský salón, sa raz predsa len dostal dovnútra a videl hory mŕtvol. Videli aj ľadovú komoru, kde držali mŕtvol, kým nepríde rad na ich spálenie. Pribuzní dostali potom vyrozumienie, že umrel na týfus alebo srdcovú porážku a dostali účet za spopolnenie... Každý, kto sa do tábora dostal, musel sa vyzliecť, okúpať sa, oholiť ho a dali mu trestanecké šaty. So svojimi vecami sa mohol rozlúčiť. Tí, čo mali tieto šaty na starosti, vykrádali ich a speňažovali za šnaps a jedlo, ktoré sa kupovalo, keď sa dostali trestanci na robotu mimo tábora.

Neumann mal tam holičský salón, v ktorom mu medziiným pracovalo aj 12 Španielov. Boli to tí, čo po španielskej vojne zutekali do Fancúzska a tam sa po okupácii dostali sa do nemeckých rúk. Boli to vraj praví zločinci. Neumann mal na starosti aj 16 žienštin ktoré musel ondulovať a udržiavať v čistote, aby mohli slúžiť zaistencom. Tí dostávali postupne karetky a za 50 pfenigov, neskoršie za 1 RM mohli si potom vyberať jednu z nich. Boli vraj veľmi pekne vyoblekané a vždy dokonale vymaľované.

Disciplína v tábore bola prísna. V čele skupiny bol tzv. kapo, jeden zo zaistencov, ktorý mal nad skupinou dozor a zodpovedal za všetko. Títo kapovia, to boli najväčší surovci a tí vlastne robili koncentrák strašným. Veľa ráz len pre nich sa zaistenci hádzali na plot, kde nachádzali istú smrť. Strašné boli transporty evakuantov z táborov, ktoré boli v blízkosti frontu. Veľa prichodilo na smrť vyhladovaných a chorých. Z Krakova dovezli 6.500 židov, v jednom vagóne 90 ľudí. Osem bolo mŕtvych, keď prišli do Mauthausenu.

Nuž, títo Nemci nechcú už nič počuť o pánoch „zo sekretariátu“. Chcuť mať so všetkým pokoj. Jeden z nich sa pobíal s ríšskym Nemcom, vynadal mu do „Pifke“ a dal mu zaucho. Hrdinský Nemeck sa šiel sťažovať americkému veliteľovi a náš Ziegler dostal dva dni samoväzby. Ani by to človek neveril, čoho všetkého sú títo ľudia schopní. Radi sa ešte hrajú na fuhrerov, radi nastupujú a rozkazujú. Každý si uchytil nejakú funkciu, vzal si kus papiera a ceruzku a už úraduje. Raz príde jeden

tým písmenom nastúpia pred kanceláriu vtedy a vtedy a každý si zoberie potvrdenku vystavenú Američanmi. Bolo treba určiť sumu, ktorú každý odovzdá na cigarety (dopredu! Kde je tu potom ten optimizmus z prepúšťania?) a nejaké marky na fond.

Vieme dobre, že nás chcú obrať o peniaze, ale nedá sa proti tomu nič podniknúť. Držať hubu - je všetko a najmä dŕžeť. Každú chvíľu tu vypískovali a oznamovali, ktoré písmeno má nastúpiť. Z 20 RM, ktoré som odovzdal, nechal som si 8 mariek na cigarety a dve som im dal na fond. Až budem mať viac času, vrátim sa ešte k tejto otázke, lebo je veľmi zaujímavá.

Sme už týždeň bez dreva. Šťastie, že nie je tak veľká zima, že vydržíme v izbe. Len večer si vždy na papieri a na raždi uvaríme kávu, aby sme mali aspoň niečo teplého. V podvečer príde obyčajne Opluštil, Čulen, Holmík, Čavoja - niekedy aj Kocian a Kašický a zahráme si karty, porozprávame si o novších a pospomíname zašlé časy zo Slovenska. Čas nám takto beží, už som tu 130 dní. Včera (piatok) mi už vyšiel chlieb i všetky zásoby a po prvý raz som zacítil hlad. Chlieb som si musel vypožičať.

Hneď poobede mi však oznámili, že mám balík. Tešil som sa mu ako malé dieťa, lebo som vedel, že mi iste veľa napíšeš. A nemýlil som sa. Aj od Eugena a Fera som dostal list z 29. októbra. Sú obaja skvelí. Škoda, že nemôžem z nimi. Potešil ma Tvoj list, lebo vidím, že si mi ostala stále tou istou mojou Gitulinkou, mojím zlatom. O chvíľu prišli: Opluštil, Mondok, Rybiansky, Holmík a Čavoja, neskoršie aj Kocian a Kašický. Čulen dostal list od Pauču a Ambrúša. Máme jasný obraz o Slovensku: drahota, neistota, chaos. Demokrati proti komunistom, Široký proti 3. polit. strane. Mičura v donekých baniach. Raška, Pozdech, Cvinček u Beneša - katolícku stranu založiť - odmietnuti. Šrámek vraj pripravuje kandidácia na Slovensku pri nastávajúcich voľbách. Protižidovská náhoda, bieli partizáni, účinné heslá. Päťdesiat tisíc uväznených, 10.000 odtransportovaných do ZSSR, Vojšťák i Buzalka internovaní, 120 kňazov zatvorených. Kanadskí Slováci a Národná slovenská rada v Londýne

informovala radu zahraničných ministrov v Londýne o prenasledovaní katolíkov na Slovensku. Roľníci všetko sabotujú, šaty na prídel, na čierno stoja až 25-30 tisíc Kčs. Česi proti Slovákom - znova na nás „doplácajú.“ Zaťko, veľký pán, komunisti sa bijú o Karvaša.

Zasa zhaslo svetlo, takže píšem Ti len v pološere. Oči ma z toho bolia a pália. Ivan mi poslal po D. dlhý list z 8. decembra. Naše listy pravdepodobne zničil, takže okrem malého listka po D. ani u Ivana nebudeš mať nijakých správ. Ďakujem Ti za všetky správy i za starostlivo pripravený balík. Nebol vôbec otvorený a kontrolovaný. Si naozaj zlatá, keď mi tak pekne opisuješ to naše zhladnutie pri plote 28. novembra. Škoda, že si nemala už vtedy moje lístky a môjho Mikuláša. Poukladal som si všetky Tvoje listy, priložil k nim ešte aj Eugenov a Ferov a radoval som sa z nich. Nie som sám, nie som opustený. Ani Ty. Po D. som ešte predtým poslal Ivanovi správu o vypočúvaní HG a CIC. Škoda, že som nestihol napísať, že balíky sme dostali - i Tvoj list. No napíšem Ti zajtra. Píšeš mi, že veríš, že budem na Vianoce doma. Ako rád by som bol, lenže... Čítali sme v Salzburger Nachrichten ohlas rakúskych biskupov na spojeneckú kontrolnú radu, aby prepustili všetkých nevinných na Vianoce domov. Robí nám to dobre okolo srdca, ale neviem ani teraz, že by mohlo byť niečo z prepúšťania. Hovorilo sa už takto o prepúšťaní a nikdy nič z toho nebolo, takže nevieme.

Neverím ani najmenej „latrine“, ktorá oznamuje, že od pondelka tu bude v našom tábore prepúšťacia komisia. To vždy na nedeľu prídu podobné nádeje plné zprávy, ktoré v pondelok zapadnú. Verím už len skutočnosti. Preto som do Ivanovho listu vložil listok pre pani Urbanovú, aby Ťa cez Vianoce privla k sebe. Ďalej som nemohol pokračovať, lebo ma rozboleli z toho oči. Lahol som si na môj „pant“, vyzul som sa z číziem, do ktorých mi začína z buku pretekať, do nových sandálov, ktoré mi nedávno urobil môj Slovinec. Dumal som zasa o osude a o prepustení.

Čulenska písala Konštovi, že bola s jeho listom v Linzi aj na iných CIC veliteľstvách. Všetkých vraj Konšov prípad mrzí, ale všetci radia, aby sa to nejako nesúrolo, ale budú sa nakoniec pýtať v ČSR a potom...

Ivan písal, že arcibiskup si vyžiadal o nás ďalšie informácie a letel vo štvrtok do Ríma k svätému Otcovi. Prinesie aj pre nás niečo potešujúce? Ako Eugen píše, spojenci nič nedávajú na svätého Otca. Neostáva nič iného, iba čakať. V Grécku bola široká amnestia. Raz pribehol za Rabinom bratislavský Nemeck Hauskrech, ktorý mal na Suchom Mýte obchod s kobercami a vrazil, že ho volajú na CIC, aby podal informáciu o HG. O chvíľu na to Band z III. komponentu a ten zasa zavola Čulena, aby šli na CIC vypovedať o Hlinkovi a HG. Napokon prišiel aj Neumann zo IV. komponentu, že aj tam vyvolávali, že kto by nič vedel o HG. Zabil som do III. komponentu a požiadali ich, aby prv než by tam išli, aby hovorili najprv s nami. Boli tam skoro dve hodiny a vypočúval ich ten istý Rohring, ktorý bol s Rybianskym vo Peuerbachu a teraz je tmočníkom na CIC. Čulen vypovedal ošialho o strane, o jej založení, o cieľoch, programe, bojoch za Maďarska a za ČSR. Tak isto o rodobrane, ktorá od septembra 1944 bola súčiastkou armády. V stredu ráno zavolali si ešte Rabinu, aby im vyrozprával o organizácii HG. Skončilo to dobre. Barón povedal, že to všetko preloží a rýchle odošle a zakončil: To je čisto slovenská zálež-

tosť. Americký kapitán Rosenberg bol chvíľu pri vypočúvaní a len toľko vravel: Aber schnell.

Bude pre nás dobre, ak budú Američania o našom prípade informovaní. Teraz len čakať. Priviedli nám sem nových zaistencov z Nemecka. Od nich sme sa dozvedeli, že Medrický je doteraz v Garmischpartenkirchene. Toho vraj nežiadali. Iste si to dávno predtým zariadil so Zaťkom. Tiso bol vraj dobrej nálady a vraj súdu sa nebojí. V (nečitateľné slovo) je zasa Ištók. Teda ani toho ešte nevydali.

Priviezli známu maďarskú herečku a speváčku Fodekovú, vyše 60-ročnú, obvinenú zo spolupráce s Nemcami. Z Pešti si ju žiadajú, povedali jej na CIC.

Po omši som sa stretol s Čulenom a tento mi rozprával o Heckovi, ktorý je tu tiež s nami. Heck bol s ním narukovaný. Bol vtedy zúrivy Čech, inštruktor v poddôstojníckom kurze. Potom sa ako exponovaný Čech stal prednostom pošty v Nových Zámkoch. Predtým bol zasa Maďar. Keď začali Nemci akciu, stal sa Nemcom, vedúcim Karmasínovej kancelárie. Zatápal Slovákom, kde len mohol. Raz stretol priateľa z vojny, Slováka s nemeckým menom z Devínskej Novej Vsi a žiadal ho, aby vstúpil do nemeckej strany. Tento mu vynadal a povedal, že ak príde ešte raz s takouto vecou, že ho nakope do zadku. Toto bol jeden z vedúcich Nemcov na Slovensku. Teraz dostal Heck list z Bratislavy, že sa tam nesmie vrátiť.

Čulen povedal, že ak niekto najviac pracoval proti Nemcom, tak to bol Šaňo Mach. Napríklad pred sčítaním ľudu zariadil Mach, ako šéf propagandy, celý rad zhromaždení pod titulom úcty k vlajke. Vzal si so sebou Endrosa, Karmasína a iných Nemcov a šiel s nimi na Záhorie, kde si Nemci chceli získať Habánov. Všade hovoril Šaňo asi v tomto zmysle: Ak sa niekto z Nemcov opováži prihlásiť sa za Slováka, tak mu napľuje do očí. A podobne, ak sa niektorý Slováčik prihlási za Nemca. Nikto z prítomných Nemcov nemohol proti tomu nič mať a Nemci tam nezískali ani jedného Habána. A Šaňo mal potom titul zatvárať jednu nemeckú školu za druhou. Robil to tak, že ani Nemci nemohli protestovať. Robil to hladko a omnoho šikovnejšie ako Fero Ďurčanský, ktorý pri každom prípade búchal päšťou o stôl, a preto boli Nemci proti nemu, proti Machovi nevedeli nič robiť. Hovorili sme potom o odkaze Ďurčanského, ktorý uisťuje, že na jar budú zmeny a v máji budeme vraj zasa doma. Nuž len, aby to bola pravda!

Večer najnovšie latriny: O jednej hodine vraj hlásilo rádio, že spojenecká kontrolná rada prijala a schválila žiadosť a návrh rakúskych biskupov o prepustenie zaistencov v lágrach. Nové a nové nádeje. Zaujímavá je pozornosť našich chlapcov. Julo bol do včera najväčší optimista, čo do prepúšťania. Dnes ničomu neverí, ba že tak ďaleko ide, že tára, vraj ženy veria v naše prepustenie a nepošlú nám na Vianoce ani balíky, v tej viere, že každý deň prídeme domov. Tóno Malý je však neskládateľný optimista. „Nuž, je to dobre!“ je jeho najužívanejšie slovo a všetci sa mu z toho smejú. „Iste pôjdeme domov“ - vraví. S Kašickým sa stavil o liter šnapsu, že budeme na Vianoce doma. Aj Rizman tak verí. Ja však stále neverím, lebo neviem si predstaviť, akoby to mohli Američania nejako zvládnuť, lebo je vlastne už len niekoľko dní do Vianoc.

Sobota, 15. decembra 1945.

(Dokončenie v budúcom čísle)

Prvej láske (30. 11. 1996)

*Prišiel si spolu s padajúcim snehom,
bledý a krásny vo svojom mlčaní,
jak snežný princ a naplňáš ma nehou,
len trpká vráska v tvári, tá ma poraní.*

*Ach, koľko, koľko precválalo rokov,
čo chcel si stavať pre mňa vzdušné mosty
a koľko prešlo nenačatých krokov?
Zostal len údel - zložitý i prostý,*

*že to už s nami bude asi takto:
Ty odídeš, ja v napadanom snehu
narátam srdcom zopár presných taktov
a skúsím vzkriesiť zamrznutú nehu.*

Prvej láske (znova a znova)

*Sneh prišiel bez teba, s ním nová nostalgia,
bálová sezóna, tanec čiernych vidín.
Neha má veštiareň, vie, čo ma zaujíma,
zatvorila oči, možno preto vidí,*

*že asi neprídeš, čo neteší ma veľmi
(zas smútok sa bude o prah potkýnať).
Uspím ho odvarom zo svätajanských zelín
do dvoch stôp na snehu budem ťa zaklínať.*

JAD AN ABES ROZOP
každý ľad rád praská.

*Musím si ťa chrániť pred ohnivým svetom.
Zima nám pristane, moja divnoláska
a možno aj krása čerešňových kvetov.*

Ako sme sa našli

*V trblietavom snehu objavil si nehu.
Možno sa v ňom hviezdy skryli,
možno nebo opustili,
aby si mi chladnou dlaňou,
hviezdny prachom zasypanou
zotrel slzu z tváre.*

Hviezdy asi nebavi chystať nebu zábavy.

*Nebeský svet zrazu spustol,
tma stratila svoje kúzlo,
ale dolu, na zemi,
my, tým kúzlom zmámení
našli sme sa práve.*

Strácanie, hľadanie a (ne)nachádzanie

*Tvoj úsmev nájdem v čerešniach,
na ktoré chodí čierny drozd
a tvoj hlas - možno vo vežiach
sa skrýva ako tajný hosť.*

*Tvoj tmavý pohľad, ten ma láka
a dúfam, že raz uviazne,
tam, kde ho môj už dávno čaká
v bezsenom listí, v nočnom sne.*

*Po snehu hľadám tvoje kroky,
skúšam ich zohriať dlaňami,
no znova vedú pod obloky,
kde smútok ruku podá mi.*

GABRIELA GRZNÁROVÁ

Sneh prišiel bez teba

*Strácanie a hľadanie teba
je o tom istom, zdá sa mi.
Skúsiť sa rukou dotknúť neba
a nespáliť sa hviezdami.*

Snehulienkovský syndróm

*Už sa mi nechce spať
roky veky,
už sa rozleteli
z rakvy črepy.*

*Ak pôjdeš okolo,
jeden si chyt',
možno ťa dovedie,
jak bájna niť.*

*Ak pôjdeš okolo
jedného dňa,
možno ma zobudíš
z bieleho sna.*

*Potom ma zavedieš
na druhý breh,
za lupeň z jablone
vymením sneh.*

Z pohrebu jednej lásky

*Májová láska na zajačom chvoste
z jabloňových kvetov nasypala križ.
Neprejdem dvakrát po tom istom moste,
do rovnakej rieky dvakrát nevstúpíš.*

*Bol si. A bol si zo znamenia býka.
Ohnivo krásny, vášnivý a pyšný.
To posledné slovo bodlo ako dýka,
preliata krv steká po lupeňoch višní.*

*Tak si podlož pohár, zapijeme zradu,
parfum Diabol 13 cítim na perách.
Dnes má láska pohreb, pod jej križ ju kladú,
dúfam, že ťa smútok počká vo dverách.*

*Vidiš. Život je len zle platený pajác.
Jedným okom plače, druhým sa nám smeje.
Škoda, že to všetko dnes nemalo na viac.
Mea culpa. Mea culpa to už nie je.*

Na Luciu

*Povymetám pierkom husím,
všetko zlé je preč.
Povedať ti niečo skúsím,
kým nestratím reč.*

*Pod' so mnou na križne cesty,
čaká čierny koč.
Prehodím si ručník pestrý,
do kruhu si skoč.*

*Hore šklbú biele husi,
pobelieva svet.
Pod' so mnou na stridzie skusy,
s polnocou sme spáť.*

Po smrti idú stromy do neba

*Pomaly rastiem sama zo seba,
aj keď mám nohy stále pevne v zemi.
Opri sa o mňa, ja sa o teba.
Som strom. Ty srdce v jeho kmeni.*

*Som strom, ticho dohovárom mrakom,
keď dažďom plašia zaľúbených vo dne.
Pod', darujeme útočisko vtákom,
pokým ťa niekto šípom neprebodne.*

*Po smrti idú stromy do neba
s drevenou dušou, deravou a hriešnou.
Opri sa o mňa, ja sa o teba.
Pôjdeme s láskou, platonicky smiešnou.*

Slavomír kľučal v chráme na Devine pred oltárom pohrúžený do svojich myšlienok a zároveň vyjadroval Všemohúcemu svoje pocity plné strasti a obáv. V chráme nebol nikto iný, len on, úplne sám. Bol skorý po večeri a jediné svetlo v chráme bola len svieca večného svetla horiaca pred svätostánkom. V kostole bolo absolútne ticho prerušované len Slavomírovým pomalým dychom.

Jeho tvár, s malými vráskami okolo očí a kútikov úst, bola nesmierne vážna a keby ho niekto pozoroval, určite by na nej zbadal znaky bolesti. Ani nie tak fyzickej ako citovej, ale možno aj tak trochu fyzickej. Bože, uvažoval, ako sa to zdá dávno, keď ho v tomto chráme, vtedy úplne novom, Konštantín a Metod vybrali medzi svojich učeníkov a presne na tom istom mieste, kde teraz kľučá, ho požehnali. Jeho rodičia, knieža Rastic aj s manželkou, jeho mamičkou, ktorú nesmierne miluje, tam boli tiež. A dokonca tam bola aj tá záhadná dievčina Sofia, prebehlo mu myslou, spomínajúc na túto, pre neho takú významnú udalosť. Tá mu vtedy povedala, prv než záhadne zmizla, že bude výborným kňazom. Ba čo viac, že zohrá aj veľmi významnú úlohu v histórii kráľovstva Slovenov. A taktiež, že jeho otca, Rastica, čaká nesmierne zložitá a ťažká, preťažká budúcnosť. Nuž a koľko pravdy bolo v jej slovách. Či nenašiel jeho milovanú krajinu franský Ľudovít Nemec so svojím vojskom a i keď nedobyl Devin grad, predsa len prinútil jeho otca Rastica, aby uznal zvrchovanosť Frankov nad slovenským kráľovstvom. A videl, ako to Rastic ťažko znáša. Teraz v hlbokoj pokore prosil Všemohúceho, aby pomohol jeho krajine, jeho otcovi, ale aby pomohol aj jemu stať sa skutočne dobrým služobníkom Pána. Veď vďaka solúnskym bratom naučil sa toho už hodne, a nielen v otázkach viery, ale aj v náuke gramatiky a muziky. Rozhodne by chcel vedieť ešte viac hlavne v náuke o Božích milostiach a o pravdách viery.

Jeho myšlienka a rozhovor s Bohom prerušili kroky, ktoré sa k nemu približovali. Pomaly obrátil svoju vážnu tvár a zbadal posla, ktorý sa pred nim uklonil a povedal mu, že otec Konštantín potrebuje s ním hovoriť. Prežehnal sa teda a sledujúc posla opustil chrám.

Otec Konštantín mu oznámil, že ho aj s bratom Metodom pozval pápež Mikuláš I. do Ríma, aby zdôvodnili potrebu prekladu Písma svätého do ľudového jazyka Slovenov a aj jeho užívanie v liturgii. Obaja učenci sa teda rozhodli, že zoberú so sebou aj niekoľko svojich žiakov, lebo to bude pre nich nesmierne vážna udalosť, nuž a on Slavomír je medzi nimi. Aby sa teda pripravil, lebo nasledujúci deň odchádzajú. A tak po 40 mesačnom veľmi úspešnom učinkovaní byzantskej misie medzi Slovenmi, sa Konštantín a Metod spolu so svojimi slovenskými študentmi vybrali do Ríma obhájiť svoju misiu v jazyku Slovenov.

Napriek tomu, že už bola jeseň, počasie im slúžilo. Belasá obloha, s malým množstvom oblakov a skoro bezvetrie, boli pre ich cestu ideálne. A tak sa začala ich dlhá púť na juh. Konštantín s Metodom sa rozhodli zastaviť cestou na juh v Nitrave, sídle kniežaťa Svätopluka, Rasticovho synovca, ale aj miesta, kde knieža Pribina postavil prvý kresťanský kostol všetkých slovanských kmeňov a ktorý vysvätil salzburský arcibiskup Adalram. Dopredu poslali posla, ktorý oznámil Svätopukovi ich plánovanú návštevu. Cesta, ktorou sa vybrali, viedla cez Bratislav grad, ktorý bol vstupnou bránou do celej severnej časti krajiny a križovatkou obchodných ciest, lebo mal brod cez rieku Dunaj. Ďalej viedla severne od Dunaja spočiatku cez bohaté žirne polia,

ktoré sa však postupne menili na pahorkatinu, bohato porastenú dubovými a bukovými lesmi. Po niekoľkodňovej ceste vstúpili do druhej najväčšej pevnosti kráľovstva Slovenov, do Nitravy. Knieža Svätopluk ich srdečne privítal. Po výmene zdvorilostných pozdravení medzi Svätoplukom a byzantskými bratmi a ich skupinou a po občerstvení sa všetci odobrli do chrámu, okrem Svätopluka, ktorý povedal, že má iné, závažné povinnosti.

Slavomír obdivoval tento prvý slovenský kresťanský kostol. I keď bol menší ako chrám na Devin grade, lebo bol len dvojloďový, predsa len bol nesmierne významný pre Slovenov, a Slavomír mal nesmierne dobrý pocit, keď si uvedomoval, že je v Pribinovom chráme, prvom kresťanskom chráme v celej východnej Európe a rozhodne prvom medzi všetkými Slovanmi vôbec.

TIBOR KOVALIK

Kňaz Slavomír

Dlho sa modlil, vzdávajúc vďaka Bohu za tento nesmierny skvost jeho národa, národa Slovenov. A vzdal vďaka Bohu aj za to, že mu dal možnosť byť časťou tejto významnej misie do Ríma pre neho, ale aj pre celý slovenský národ.

Z Nitravy sa potom vybrali na juh, prekročili Dunaj a pokračovali stále na juh k Blatenskému jazeru. Krajina sa podstatne menila. Čím ďalej na juh, tým bolo na nej oveľa menej stromov a obrozená zem bola len v okolí usadlostí. Ostatok krajiny bol porastený vysokou trávou alebo iným porastom. Celou cestou, keď prechádzali malými usadlosťami, ľud slovenský ich srdečne zdravil a žiadal ich o požehnanie. Prvé tri dni im počasie veľmi žičilo. Slnko im osvetľovalo cestu a teplota vzduchu sa postupne zvyšovala. No potom sa obloha začala pomaly, ale isto zatáňovať. Čím ďalej, tým viac sa na nej množili ťažké oblaky, ktoré nevestili nič dobré. Aj vietor nadobúdala väčšiu silu a rýchlosť. Samozrejme, že to spomaľovalo postup. Slavomír sa s veľkou obavou z času na čas pozeral na čím ďalej, tým väčšie a tmavšie mraky, ktoré sa nad nimi bláznivo krútili ako čierne mátohy a vytvárali všelijaké obrazce, ktoré sa neprestajne a rýchlo menili. Odrazu sa pred nimi zablysko a vzápätí obrovské hrmenie otriaslo celou zemou. Slavomír privrel oči a z hlboka vydýchol „Pane Bože, pomáhaj nám!“

Po chvíľke sa na nich pomaly spustili ťažké krapaje chladného dažďa, len sem-tam klopajúce na temeno ich hláv ako drobné kamienky, ktoré sa však postupne množili a nakoniec sa premenili na prudký lejak. Tento ich potom neopustil až kým neprišli do Kočeľovho hradu pri Blatenskom jazere. Premočení do nitky a nesmierne unavení, boli radi, že budú mať strechu nad hlavou a budú sa môcť osušiť a zohriať pri obrovskom kozube, v ktorom tancovali veľké jazyky plameňa a sálali toto teplo do celého priestoru.

Kočeľ, syn Pribinova, bol nesmierne rád ich príchodu a samozrejme, bol úžasne pohostinný. Požiadal ich, aby zotrvali uňho niekoľko dní, vehementne s nimi diskutoval o používaní slovenčiny v cirkevných obradoch a nakoniec im dal päťdesiat žiakov, aby ich naučili písať po slovensky. Naši vierozvestci ich s radosťou prijali.

Keď sa po niekoľkých dňoch obloha znovu vyjasnila, celá družina, zväčšená o Kočeľovu skupinu, sa vydala na cestu, tentoraz smerom na Benátky. U Kočeľa sa k nim pridali aj dvaja slovenskí igríci, ktorí im spríjemňovali cestu hrou na gajdy. A zvlášť po večer-

och, keď po skromnej večeri, ktorú si pripravili na ohnisku a všetci odpočívali po dlhohodnej ceste, igríci im nielen hrali na gajdy, ale aj spievali krásne ľudové spievanky a tiež recitovali rôzne povesti. Slavomír celou cestou obdivoval krajinu, ktorá sa neustále menila a otepľovala. Veď tak ďaleko na juhu nikdy predtým nebol. Bol očarený, keď prechádzali Sloveniou, ktorú obýval jeden z kmeňov Slovenov a ktorý nazýval ich oblasť Slovinisko, v dialekte ich kmeňa. Keď nakoniec prekročili hranice a prišli do kraja, ktorý domáci obyvatelia volali Venecia, jeho obdiv neprestával, naopak, čím ďalej šli, tým viac sa zväčšoval. Nuž a keď došli do mesta toho istého mena, v slovenskej reči Benátok, nevyhádžal z úst. Také niečo nielenže nikdy nevidel, ale si predtým ani nevedel predstaviť. Nielen samotné

more, obrovské množstvo vody, ktorej koniec nemohol ani dovidieť, ale hlavne celé mesto postavené na malých kúskoch zeme vyčnievajúcej z tejto morskej vody. Domy bez uličiek, bez chodníkov, prístupné len vodnými kanálmi, na ktorých premávali malé loďičky zvláštneho tvaru. Talianski hostitelia mu povedali, že tieto loďičky sa v ich jazyku volajú gondoly.

Benátski biskupi, kňazi a taktiež mníši, ktorí neboli nadšení ich používaním slovenčiny v liturgii, vyzdvihli hlasy proti ich bludu a požiadali Konštantína a Metoda, aby im zdôvodnili, prečo sa rozhodli používať slovenský, ľudový jazyk pri bohoslužbách. Solúnski bratia, ktorí spočiatku váhali, vediac, že ich v Ríme očakáva sám Svätý Otec, nakoniec predsa len prijali toto pozvanie, uvedomujúc si, že to bude pre nich aj dobrá príprava na stretnutie s pápežom a klérom vo Vatikáne. A tak sa rozprúdili v chráme sv. Marka na hlavnom námestí veľké teologické debaty medzi biskupmi a kňazmi Benátok a slovenskou družinou vedenou Konštantínom a Metodom. Výsledok tejto neplánovanej, ale pre obe skupiny dôležitej diskusie, na ktorej aj Slavomír hodne kolaboroval, bol pre nich nesmierne potešujúci, lebo nakoniec väčšina benátskeho kléru prijala Konštantínove zdôvodnenia a odmenila to veľkým potleskom.

Slavomírovi dobre padlo, že aj on mohol vyjadriť niekoľko vlastných skúseností a názorov, k čomu mu Metod srdečne gratuloval. Nuž a tak po niekoľkodňovej a veľmi produktívnej zástavke v Benátkach slovenská družina pokračovala na ceste do Ríma. Prešli cez mesto Ferrara a zastavili sa v ďalšom veľkom meste Bologna, významnej križovatkou ciest medzi severom a juhom, východom a západom Apeninského polostrova. Následujúci deň pokračovali stále na juhovýchod. Cesta ich potom viedla cez Apeniny a nakoniec do prekrásnej oblasti, zvanej Toskánsko. Po celej tejto ceste popri množstve veľkých vinohradov boli aj útulné dedinky s priateľskými obyvateľmi, ktorí ich všade vrelo prijali, pohostili a počastovali aj dobrým vínom a zároveň ich obdivovali, lebo to boli pre nich celkom iní, nezvyklí návštevníci. Počúvali ich neznámu reč, keď sa títo medzi sebou rozprávali. Slavomír ich taktiež pozorne počúval a uvedomil si, že ich reč sa vlastne dosť podobá latinčine, a preto ich aj dostatočne rozumel. Veď nakoniec koreň ich reči bola predsa latinčina, reč ich predkov, ktorú on dobre ovládal. Samozrejme,

cesta bola oveľa príjemnejšia nielen preto, že toskánsky ľud bol k nim taký pohostinný, ale aj pre iný fakt: napriek tomu, že už bol koniec mesiaca novembra, počasie bolo veľmi teplé, prakticky nevideli žiadne náznaky zimy. Naopak, pripomínalo mu to skôr koniec leta, či slabý začiatok jesene. A tak pohoda sa odzrkadľovala aj na ich tvárach. Samozrejme, táto pohoda ich neopustila, keď sa cestou zastavili v malom mestečku Fiorenza a potom v Siene, v antickom meste, ktoré sa v dobe rímskej volalo Seana Julia. Cez mestečko Grosseto, ktoré bolo skoro na hraniciach oblasti Platium, kde je aj sídlo pápeža Rím, sa dostali až k pobrežiu Tirrhenského mora. Bol už začiatok decembra. Tak vlastne od vstupu do Benátok, ktoré sú na severovýchodnom pobreží, prešli celý Apeninský polostrov od východu na západ.

Popri pobreží potom pokračovali stále na juh a približovali sa k cieľu ich púte, Rímu. Pred Rímom sa ešte zastavili v pobrežnom antickom meste Civitavecchia, v ktorom cisár Trajan vybudoval veľký prístav, ale roku 828 ho Arabi totálne zničili a teraz sa znovu vracalo k životu. Nuž a nakoniec prišli k mestu Rím. Na pahorkatine pred vstupom do mesta zastali s pocitom veľkého množstva emócií.

Slavomír aj so svojimi kolegami Gorazdom, Klimentom, Naumom a ďalšími s úžasom hľadeli na toto mesto, ktoré sa pred nimi rozprestieralo vo svojej majestátnej veľkosti a ktoré reprezentovalo nesmierne bohatú a dlhú históriu európskej a svetovej civilizácie. Pocity a emócie, ktoré naplnili Slavomírove myslenie a vírili v ňom ako obrovská krútnava, boli nesmierne silné. Nakoniec im nevládal odolať, a tak si kľakol a polohlasne vyslovil: „Vďaka Ti Bože, že si mi dožičil vstúpiť do tohto historického, ale aj svätého mesta, mesta, kde svätý Peter ustanovil tvoje kráľovstvo na zemi, Rímsku cirkev, a bol tu aj ukrižovaný.“ Slzy sa mu tísli do očí od dojatia pri pomyslení, že mu Boh s pomocou Konštantína dožičil vstúpiť do tohto mesta a kráčať po miestach, po ktorých predtým chodil tento svätý muž. Ale aj celá slovenská družina bola nesmierne rozochvená touto udalosťou. Pomaly pod vedením vierozvestcov zostúpili z pahorkatiny do ulíc a v tichom dojatí kráčali do Vatikánu, sídla Svätého Otca. Keď sa vstúpili, dozvedeli sa, že pápež Mikuláš I. zomrel a za nového pápeža bol pred pár dňami, 14. decembra, korunovaný Hadrián II. Táto udalosť nimi všetkými poriadne otriasla a nevedeli teraz, ako to všetko s nimi dopadne. No vatikánski biskupi, ktorí ich vo svätom meste prijali a oznámili im túto zvesť, ich uistili, že sa nemusia strachovať, lebo Svätý Otec im dá veľmi skoro audienciu. Nuž a nakoniec sa aj tak stalo.

Pápež ich prijal v miestnosti, kde prijímal významné osobnosti. Sedel vo svojom kresle a po oboch jeho stranách stáli vatikánski a rímski biskupi. Konštantín a Metod mu predstavili po jednom celú slovenskú družinu. Keď skončili, Svätý Otec dal znamenie Konštantínovi a on začal obhajobu svojej a bratovej misionárskej činnosti medzi Slovenmi a taktiež používania slovenského jazyka pri bohoslužbách.

Pápež ho pozorne počúval a keď Konštantín skončil, nastalo v miestnosti hrobové ticho. Pápež sedel v tichosti s prívretými očami a Slavomírovi sa zdalo, že sa mu ústa jemne po-

hybujú, akoby sa modlil, alebo akoby sa s kýmisi rozprával. Tak sa mu to aspoň zdalo. Po chvíľke Svätý Otec požiadal Konštantína, aby pred neho predstúpil. Ten to s trochu rozochvenia, ale aj obavy vykonal.

Svätý Otec s malým úsmevom na perách povedal:

„Vypočuli sme si podrobne tvoje zdôvodnenie na používanie jazyka Slovenov pri bohoslužbách a v liturgii vôbec. Myslíme si, že je to veľmi múdre a praktické, a preto to akceptujeme. No nielen to. Vysvätime tvojho brata za kňaza a naši biskupi vysvätia tvojich žiakov taktiež za kňazov. A pretože je čas sviatkov Božieho narodenia, žiadame vás všetkých, aby ste celeburovali v kostoloch Ríma sväte omše v jazyku Slovenov.“ Potom vstal, rozopál ruky a obrátiac sa smerom k ostatným prítomným povedal:

„My, z milosti Božej, pápež Hadrián II. oficiálne vyhlasujeme, že počnúc dnešným dňom, jazyk Slovenov je popri hebrejskom, gréckom a latinskom štvrtým oficiálnym jazykom svätej liturgie, na slávu Boha Otca i Syna i Duchu svätého Amen.“

Pri posledných slovách požehnal znamením križa všetkých prítomných.

Po Slavomírových líchach stekali slzy radosti a dojatia, ale nielen jemu. Aj po líchach skoro všetkých Slovenov pomaly stekali slzy vďaka a všetci sa jemne chveli radosťou a dojatím. Bol to neuveriteľne dôležitý a nezabudnuteľný deň nielen v ich živote, ale aj v živote slovenského národa a v jeho histórii. Po dosť dlhej chvíli vzrušenia Konštantín poďakoval vo svojom mene a aj v mene ostatných Svätému Otcovi za všetko, čo pre nich vykonal.

Keď potom po niekoľkých dňoch začali vo Vatikáne oficiálne sláviť čas Vianoc, pápež sám vysvätil Konštantína za biskupa a Metoda, ktorý bol mníchom, za kňaza a biskupi Formózu z Porta a Gauderik z Velletri vysvätili Gorazda, Klimenta, Nauma, Slavomíra a ďalších slovenských kandidátov za kňazov. Bolo to nesmierne významné ocenenie v prvom rade úžasnej práce Konštantína a Metoda, ale aj uznanie národa Slovenov a ich prijatie do lona Rímskej cirkvi. Táto nesmierne významná udalosť pre Slovenov však zároveň podnietila ideologický boj, ktorý rozpútili franskí biskupi, lebo touto udalosťou stratili kontrolu nad Slovenským územím.

Tento zápas nesmierne zosilnel v roku 870.

Po celý čas vianočného obdobia novovysvätení slovenskí kňazi slúžili sväte omše v mnohých kostoloch Ríma v jazyku slovenskom. Slavomír s nesmierne hlbokou pokorou vzdával vďaka Bohu pri jeho prvej a potom ďalších celebrowaniach svätých omší v Ríme. No nielen počas omší, ale aj v každej novej chvíľke, lebo to bola pre neho z Božej milosti realizovaná jeho dávna túžba. Vo svojich modlitbách tiež prosil Otca nebeského aj o pomoc jeho otcovi a mamičke, ktorých nesmierne miloval, ale aj pre celý národ Slovenov.

Pri celebrowaní vianočných omší po Ríme slovenskú misiu zastihol aj nový rok 868. Ten im však práve v čase, keď sa práve začali pripravovať na návrat na Slovenko, priniesol nemilé prekvapenie. Ich milovaný učiteľ, obdivovaný kňaz a teraz už prvý slovenský biskup Konštantín vážne ochorel. Slovenská družina sa teda rozhodla, že zostanú s ním v Ríme. Konštantín si uvedomoval nesmiernu vážnosť svojej situácie a začal sa pripravovať na smrť. Rozhodol sa, že sa zriekne všetkých funkcií a vstúpi do kláštora. Po niekoľkých dňoch tak aj učinil za podpory a pomoci brata Metoda, ale aj ostatných slovenských kňazov. Vstúpil do gréckeho kláštora, veď bol pôvo-

dom z Byzancie. V kláštore prijal rehoľné meno Cyril. Keď pocítil, že už mu neostáva mnoho času, požiadal svojho brata a ostatných slovenských kňazov o spoločnú modlitbu. Slavomír aj potom, keď už skončili modlitbu a všetci povstali, ostal v hlbokom dojatí kľáčať pri Cyrilovej posteli, so slzami v očiach a v nesmiernom smútku s rozochveným hlasom poprosil Cyrila o požehnanie. Ten tak učinil a vtedy si aj všetci ostatní pokľakli a Konštantín-Cyriľ ich všetkých požehnal a pomaly, s roztraseným hlasom ich požiadal, aby ostali verní svojej viere a svojmu národu, akoby bol cítil, aké ťažké časy ich všetkých a s nimi aj národ a krajinu Slovenov čakajú.

Po mesiaci od zvolenia Hadriána II. za pápeža, 14. februára, Konštantín-Cyriľ dokončil a odovzdal svoju dušu v 42. roku svojho života do milosti Božej. Pápež Hadrián II. ho dal pochovať s najvyššími poctami v kostole svätého Klimenta, práve toho Klimenta, ktorého ostatky Konštantín-Cyriľ, ktorého tiež nazývali v Carigrade Filozof, našiel, keď bol u Kozárov a priniesol s ťoutou do Ríma. Potom pápež vymenoval Metoda za svojho legáta pre všetky slovanské kraje a zároveň mu zveril bulu „Sláva Bohu na výsostkách“, ktorú adresoval kráľovi Rastincovi a kniežatám Svätoplukovi a Koceľovi a ktorou oficiálne a úradne potvrdil slovenský jazyk ako bohoslužobný cirkevný jazyk.

Slovenská misia sa konečne vydala na spiatočnú cestu do svojej slovenskej domoviny.

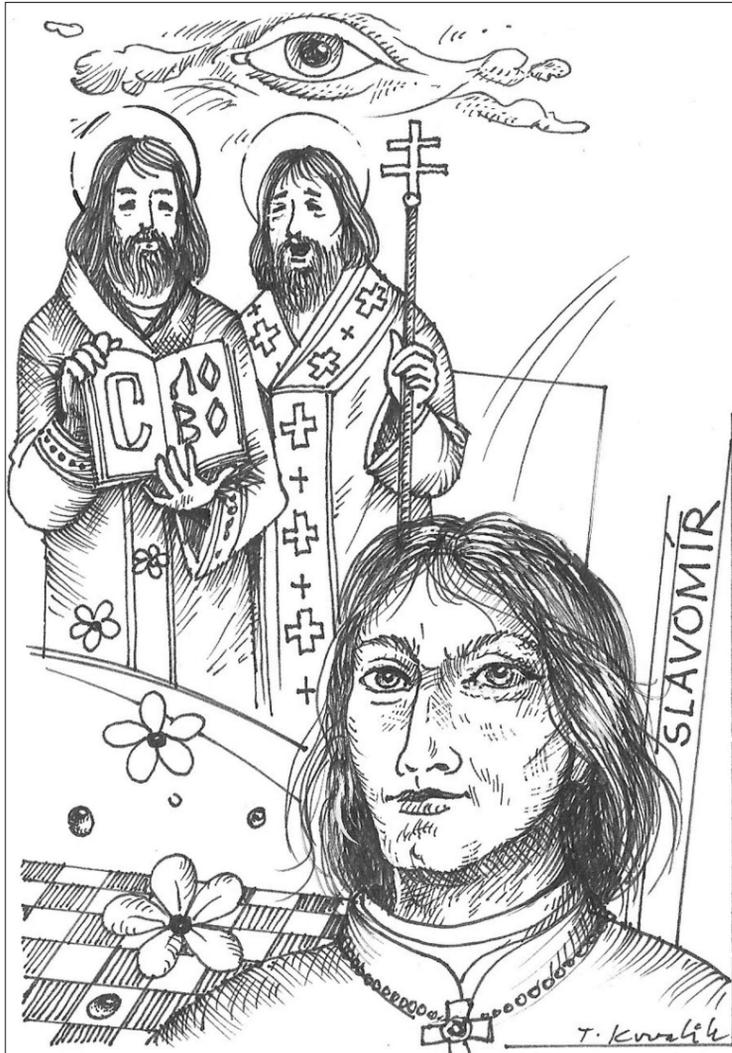
Vracali sa presne tou istou cestou, ktorou predtým šli do Ríma. Rozdiel však bol v tom, že keď sa cesta predtým postupom času otepľovala, teraz, keď šli smerom na sever, počasie sa postupne ochladzovalo. Keď sa približovali ku Koceľovmu Blatno gradu, spustil sa nesmierne studený dážď, ale tentoraz pomedzi kropaje padali na slovenskú družinu aj snehové vločky. A tak ich táto zmes dažďa a snehu poriadne ochladila.

Keď prišli ku Koceľovi, ten ďakoval Metodovi, že nielen vyučil jeho ľudí v jazyku slovenskom, ale ich aj dal vysvätiť za kňazov. Zároveň mu oznámil, že ho posielajú naspäť k Svätému Otcovi s jeho dôležitým osobným listom. Tiež ho požiadal, aby povolil jeho slovenským kňazom, pokiaľ budú naňho čakať v Blatno grade, vyučovať ďalších mladíkov a slúžiť v kostoloch jeho kniežatstva omše v slovenskom jazyku. Nuž a tak sa aj stalo. Metod sa s niekoľkými kňazmi vrátil do Ríma, zatiaľ čo ostatní z družiny slúžili slovenské omše a Goradz, Naum, Kliment a Slavomír vyučovali v učilišti, ktoré Koceľ pre nich zriadil.

Slavomír si čím ďalej, tým viac uvedomoval, akú nesmierne dôležitú úlohu zohral jeho otec Rastic v histórii katolicizmu medzi Slovanmi a začal veriť, že jeho otec takto urobil určite na základe Božieho vnuknutia. Veď mnohí Sloveni a hlavne šľachtici už prijali kresťanstvo pred príchodom solúnskych bratov od iro-škótskych a franských kňazov, ale títo prinášali na slovenskú zem nielen kresťanstvo, ale aj franskú kontrolu jeho slovenskej vlasti. Veď keď Konštantín-Cyriľ a Metod prišli na Slovensko, prišli so zámerom zaviesť tu kresťanstvo východného typu, aké od mladosti praktizovali v ich rodnej Byzancii. Keď však spoznali slovenských velmožov a ich ľudí, videli, že tam sú už známe základy kresťanstva západného typu. Uvedomili si, že táto krajina patrí pod právomoc pasovského biskupstva, salzburského arcibiskupstva a rímskeho pápeža. Pochopiac, že túto situáciu prakticky nemôžu zmeniť, prispôbili teda celé svoje dielo týmto podmienkam s výhradou užívania slovenského

písma a slovenského jazyka v liturgii.

No a v Ríme sa im podaril ďalší, nesmierne dôležitý a víťazný ťah. Tam uznali aj menom našich slovenských panovníkov príslušnosť Slovenska k Rímu a získali zároveň cirkevné osamostatnenie od Frankov. Tí preto samozrejme znenávideli solúnskych bratov a s nimi aj slovenských kňazov a čakali len na okamih, kedy budú môcť tento vývoj zmeniť. Toto všetko si uvedomoval Slavomír, no veril, že to bolo vlastne Božie dielo. Pri každej príležitosti za to všetko ďakoval Bohu vo svojich motlídách. V prvom rade ďakoval Bohu, že vnukol solúnskym bratom vyučovať ich vieru nielen v učilišti na Devin grade, ale aj v iných miestach slovenského kráľovstva.

Vierozvestovia Cyril a Metod vyučovali slovenský klérus aj v Bratislav grade, v Blatno grade, u Koceľa a tiež v Nitrave na Zoborskom učilišti v tamojšom kláštore. Tento kláštor bol známy tým, že ho navštevovali aj učenci z celého slovanského sveta. Tak sa vlastne Konštantín-Cyriľ s Metodom pričínili, že jazyk Slovenov sa postupne viac a viac stával aj jazykom európskej kultúry. Pretože uznanie tohto jazyka Svätým Otcom za oficiálny liturgický jazyk znamenalo, že ho začali v liturgii automaticky používať všade tam, kde sa slovanskí učenci po strávení určitého času v Zoborskom učilišti vrátili.

V Ríme pápež Hadrián II. na Koceľovu žiadosť vysvätil Metoda za arcibiskupa s kompetenciou pre Slovensko a Panóniu a zároveň ho vymenoval za papežského legáta pre všetky slovanské krajiny, ktoré sa tak stali automaticky cirkevným územím, podriadeným priamo rímskemu pápežovi. V takejto funkcii sa potom cez Blatno grad spolu aj s celou svojou družinou vrátil do Rasticovho káľovstva, kde po nesmierne vznešenom prijatí Rasticom a jeho šľachtou začal spolu s novými kňazmi vehementne pracovať nielen na prehľbovaní náuky viery medzi ľuďmi, ale aj na jeho obohacovaní v mnohých iných znalostiach života a samozrejme aj na písaní v jazyku slovenskom. Takto toto povedomie a vzdelanie národa obohacovalo ne-

smierne jeho život ako v otázkach viery, tak aj v otázkach vzdelanostných a samozrejme národných.

Vysvätenie Metoda za slovenského arcibiskupa samozrejme nesmierne dráždilo franských biskupov, lebo stratili zo svojej kontroly celé územie kráľovstva Slovenov a nadvládu nad nimi. A tak hľadali príležitosť, ako túto situáciu čím skôr zmeniť. Najviac neziaducimi osobnosťami sa pre nich stali kráľ Rastic, lebo to bol on, čo im pozvaním vierozvestov Konštantína a Metoda znemožnil ďalšie zneužívanie viery na mocenské záujmy, a popri ňom arcibiskup Metod a ostatní slovenskí kňazi, ktorí zveľaďovali nielen vieru Slovenov vo vlastnej reči, ale aj ich národné povedomie. A nielen to.

stranu proti Rasticovi. A tak pod zámenkou snahy o trvalý mier s franskými susedmi, obnovil Svätopluk svoje spojenectvo s Karolmanom a uznal zvrchovanosť Franskej ríše. Možno to Svätopluk robil aj na základe svojej snahy o nadobudnutie totálnej moci nad celým Slovenským kráľovstvom.

Samozrejme, táto čudná Svätoplukova aktivita sa Rasticovi nepáčila, veď nakoniec on bol vládarom celej Slovenskej ríše a Svätopluk bol len knieža Nitravy. Nuž hľadal spôsob, ako Svätopluka umlčať. Ten tušiac, čo ho asi čaká, Rastica predstihol. Prekvapiac mnohých Slovenov, vrátane šľachty, Rastica násilne uväznil a vydal ho Karolmanovi. Karolmanove vojská potom obsadili celú západnú časť Slovenskej ríše a Karolman ju dal spravovať Engelšalkovi a Wilhelmovi.

V novembri roku 870 na ríšskom sneme v Regensburgu za prítomnosti Svätopluka obvinili Rastica, že porušil prísahu vernosti a odsúdili ho na smrť. No Ludovít Nemec ho nedal popraviť, iba oslepiť a uväzniť v bavorskom kláštore, kde Rastic pozdejšie zomrel.

Slavomír pomaly kráčal smerom k chrámu na Bratislav grade. Bol premrznutý do kosti od veľkých a studených kropajíc dažďa, ktoré prudko padali a bubnovali mu po holej hlave. Voda mu cícerkom stekala po krku za golier. O krátku chvíľku mu premočila celé oblečenie do nitky. Slavomír to, zdá sa, ani nevnímal. Kráčal nesmierne zamyslený a výraz jeho tváre vyjadroval nesmierne bolesť. Kvapky sa odrazu začali meniť na ľadovec. Slavomír si pritiahol tesnejšie kabát, ktorý pokrýval jeho kňazské rúcho a pridol do kroku. Áno, bol veľmi premrznutý, ale nielen od studených kropajíc dažďa a ľadovca, ale aj od všetkých udalostí, ktoré sa za poslednú dobu okolo neho odohrali. Keď konečne došiel ku vchodu a vstúpil do kostola, zastal a zhlboka si niekoľkokrát vydýchol. Stál tam bez pohybu hodnú chvíľu, akoby si nebol istý, či môže vstúpiť do chrámu, alebo sa len potreboval oddeliť od vonkajšieho sveta a skonzentrovat' svoje myšlienky. Nakoniec začal pomaly kráčať k oltáru. Pred oltárom si pokľakol a pohrúžil sa do hlbokého rozjímání. Voda, ktorá stekala z jeho oblečenia, tvorila pod ním a okolo neho malú kaluž. No on to ani nevnímal. V jeho myšlienkach sa znovu premietali všetky udalosti, ktoré sa odohrali od jeho návratu z cesty do Ríma. Ako ich pri prechode cez Dunaj vítal s nesmiernou spontánnosťou dav na čele s mnohými šľachticmi. Ako ich po celej ceste do Nitravy pozdravoval slovenský ľud a prosil o ich požehnanie. Ako ich v Nitrave prijal sám Svätopluk a pred arcibiskupom Metodom si pokľakol a bozkal mu ruku. Ako potom pokračovali v ceste na juhozápad až do Bratislav gradu. Ako im po celej tejto ceste mladé dievčence podávali kyticke kvetín a ľud spieval na ich oslavu. Ako pred vchodom, či bránou do Bratislav gradu zazneli fanfáry a oni kráčali stredom kordónu vytvoreného šľachticmi a ľudom a na konci kordónu ich čakal sám Rastic s manželkou, jeho drahou mamičkou a s celou rodinou. Ako potom celý sprievod na čele s Metodom, Rasticom a ostatnými kňazmi kráčal smerom na Devin grad za doprovodu mnohých igrícov, ktorí vyhrávali krásne melódie. Ako potom na Devin grade arcibiskup Metod aj s ostatnými kňazmi slúžili slávnostnú omšu vďaky. Nuž a potom tá fantastická hostina, ktorú pre nich pripravili a nekonečné množstvo otázok, ktorými ich všetci bombardovali.

Slavomír sa pousmial a na chvíľu sa jeho smutná tvár rozjasnila napriek tomu, že po nej naďalej stekali slzy. Možnože niektoré z nich boli slzy radosti a dojatia. Jeho zvitanie s rodičmi bolo ne-

smierne dojímavé. Otec Rastic ho obľúbil a pobozkal na obe líca, čo predtým nikdy neurobil. Potom mu držiac ho za obe ruky a pozerajúc sa mu priamo do očí, povedal:

„Slavomír môj, syn môj predrahy, som nesmierne hrdý na teba. Stal si sa skutočne dobrým kňazom. No teraz, po návrate z Ríma, ťa tu v tvojej vlasti čaká nesmierne zodpovedná práca. Musíš vychovať vo viere a vzdelaní v ostatných vedomostiach čo najväčšie množstvo Slovenov. No nie len to. Musíš ich vychovať aj popri láske k Bohu aj k láske k vlasti a národu. Lebo len takto môžeme zveľaďovať a ochrániť našu vlasť pred všetkými nepriateľmi. A uvedom si, niektorí sú aj medzi nami. Prosím ťa o to, syn môj. A pros neustále Všemohúceho Boha o jeho pomoc pre nás všetkých.“

Pri týchto slovách mu silne stislo obe ruky a potom ho pohladil po oboch lícach, čo taktiež predtým nikdy neučinil.

Slavomírovi stekali po lícach slzy dojatia. A potom k nemu pristúpila jeho milovaná mamička. Objala ho nesmierne tuho a držala ho takto veľmi dlho. Nakoniec ho bozkala niekoľkokrát na obe líca a so slzami v očiach mu pošepekala:

„Som na teba nesmierne hrdá, Boh ťa požehnaj.“

Slavomír, ktorý sa už predtým počas otcovho objatia trochu chvel, sa teraz rozochvel oveľa viac a po lícach mu cícerkom stekali slzy. Boli to slzy dojatia, lásky a radosti. Po jeho mamičke aj ostatní súrodenci a členovia rodiny ho objímali a gratulovali mu. Tak sa teda začala jeho kňazská práca. Slavomír miloval svoje povolanie a nesmierne miloval svojich veriacich. Pracoval prakticky bez zastavenia a jeho veriaci cítili jeho hlboký vzťah k nim, preto ho nesmierne rešpektovali a opätovne jeho lásku. Takto sa stal jeden z najobľúbenejších kňazov.

A teraz tu kľáči rozochvený nesmierne krutými udalosťami, ktoré postihli jeho rodinu, ale aj celý národ Slovenov. Nesmierne krutá bolesť mu zvierala srdce. Ako kňaz, ale aj ako Sloven nevie pochopiť, ako mohol Svätopluk vydať jeho otca Rastica, kráľa Slovenov, do rúk Ludovíta Nemca. Veď musel predať vedieť, že to bude koniec pre jeho otca, ktorého nesmierne miluje. No možno to bude koniec pre celú jeho rodinu. Bože, a ako jeho milovaná mamička preukrutne trpí. I keď sa on všemožne snaží zmierniť jej trápenie, vie, že otcovo väzenie a oslepenie ju totálne zlomilo. Aj preto sa rozhodol s celou rodinou premiestniť do Bratislav gradu, aby boli aspoň trochu ďalej od miesta, kde všetci prežívali krásne chvíľe spolu s otcom. Nie je si však istý, či ona nepodľahne a skoro ich neopustí navždy.

Preťažný všetkým tým, čo mu vírilo v mozgu a prenesmierne komplikovalo jeho myslenie, si odrazu spomenul na tú neznámu dievčinu Sofiu, ktorá mu toto všetko predpovedala. Uvedomujúc si to, celý sa rozochvel a započal svoj rozhovor s Bohom. Prosil ho, prenesmierne ho prosil o pomoc a osvetlenie myšlienok. Prosil Otca Všemohúceho, aby mu dal dostatok energie a schopnosti pokračovať naďalej v kňazskej práci, takej prepotrebnej práve v tomto preťažkom období. Nakoniec polohlasne vyslovil modlitbu:

„NA
KRÁĽOVSTVO NAŠE
HOSPODINE
MILOSTIVO
PRIHLIADNI
NEDAJ NAŠE
CUDZÍM
A NEVYDAJ NÁS
DO ZAJATIA
NÁRODOM
POHANSKÝM“

Možno to tak chcel osud - veď aj národy majú svoje osudy - že sa „hlavným“ mestom Slovenska v 19. storočí nestalo historické mesto, ale župné mestečko v Turci - Turčiansky Svätý Martin. Keď sa Martin v poslednej tretine 19. storočia postavil na čelo národného života Slovákov, mnohí miestni, ako aj z celého Slovenska prístahovaní činitelia budovali Maticu slovenskú, Živenu, Muzeálnu slovenskú spoločnosť, peňažné ústavy a priemyselné podniky. Pravda, významnú rolu v našej histórii Martin začal hrať už od slovenského národného zhromaždenia v júni 1861, kde prijal programový dokument štátoprávných, politických a kultúrnych požiadaviek Slovákov - Memorandum národa slovenského.

Starý Turčiansky Svätý Martin bol najmä mestom matičným. Matica slovenská (MS) nevznikla bez predchodcov, bez tradície. V národnom a sociálnom zápase Slovákov bolo viac pokusov o vytvorenie spolkov a spoločností, ktoré by pestovali kultúru, jazyk a literatúru národa, ale ani jeden nebol schválený a skôr či neskôr zanikol. Ideovým predchodcom MS bol spolok Tatrin, ktorý vznikol v r. 1844 v Liptovskom Svätom Mikuláši. Úsilie o založenie MS možno vnímať už od 30. rokov 19. storočia, nebolo ale úspešné. Keď Slováci v r. 1861 predložili formou Memoranda svoj nový národný program, stála v popredí ich požiadaviek idea založenia slovenského kultúrneho spolku. Pod martinskými lipami ustanovili prípravný matičný výbor (Ján Francisci, Ján Gotčár, Ján Palárik a Viliam Pauliny-Tóth). Počínal si iniciatívne, už v auguste 1861 predložil stanovky MS Uhorskej miestodržiteľskej rade na schválenie. Úrady však matičné stanovky neodobrili a až po zohľadnení pripomienok ich napokon cisár František Jozef I. dňa 21. 8. 1862 potvrdil. Nastala záverečná etapa priprav založenia MS, získavala sa najmä materiálna a duchovná podpora národne uvedomelých kruhov.

Dňa 4. 11. 1862 uverejnili Pešťbudínske vedomosti Ohlásenie Slovenskej Matice, kde prípravný výbor vyzýval Slovákov, aby sa stali členmi nádejného celonárodného spolku a aby ho čo najviac podporili finančne, zbierkami i priazňou. Na založenie MS už dávnejšie testamentárne venoval evanjelický farár Natan Petian základnú 8 tisíc zlatých. Ján Čipka, brezniansky mešťan a štedrý mecén národných podujatí, na memorandumom zhromaždení daroval na rovnaký účel tisíc zlatých. Pravda, medzi Slovákami nebolo veľa takých majetných a prítomných ľudí. Vďaka ne však daroval chudobný ľud, hoci sám nemal veľa na rozdávanie.

Pomník minulosti, základ budúcnosti

Už pred prvým zhromaždením MS sa vedelo, že predsednícke miesto príjme Štefan Moyses. Dňa 3. 8. 1863 v Turčianskom Svätom Martine katolíckeho biskupa v mene celého národa vívalo predstavenstvo mesta i mešťania a budúci matičný podpredseda - evanjelický superintendent Karol Kuzmány. V slávnostnej reči označil Moysesov čin za „skutok rozhraničný pre celú históriu národa: pomník minulosti - základ budúcnosti“. História mu dala za pravdu. Večer bol Martin slávnostne osvetlený a sviatočnú náladu umocňovali vatry na okolitých vrchoch, bohoslúžby v oboch kostoloch a najmä veľký počet prítomných, ktorých Martinčania ochotne ubytovali a pohostili vo svojich príbytkoch. Nebol to jediný príklad martinskej pohostinnosti.

Štvrtého augusta r. 1863 práve v roku, keď Slováci slávili tisícročné jubileum príchodu slovanských vierozvestov sv. Cyrila a Metoda na Veľkú Moravu, svitol významný deň nášho národa. Fakt, že Matica mala v čase zrodu vyše 2000 prihlásených členov a dobrý výsledok zbierky na jej základnú pozitívne vplýval na atmosféru udalosti. Slávnosť začala bohoslúžbami v oboch kostoloch. Nasledovalo zhromaždenie na

námestí pred stoličným domom kde sa zrodila Matica. Zišlo sa okolo 5000 ľudí. Po úvodnej reči podžupana Šimona Nemeša privítal Ján Francisci prítomných a prečítal správu „o konaniach výboru a o imaní a stave MS“. Nasledovala pamätná reč Štefana Moyses. Po vystúpeniach ďalších rečníkov zvolili matičný výbor. Na založenie MS sa zbieral celý národ. Keď nebolo dost' financií na stavbu matičnej budovy, slovenskí národovci požiadali o pomoc ľud. A ten ukázal veľkú mravnú silu. Zbieracie hárky - knižičky pre grajciarové zbierky na Dom MS podávajú krásne svedectvo o tom, čo dokázala vôľa jednoduchých ľudí. Dávali zväčša z mála - málo. Obetavosť darcov ilustruje zaujímavým príkladom Michal Eliáš, keď uvádza, že: „99 obyvateľov Hýb - nádeníkov, ovciarov, murárov, roľníkov a remeselníkov - zobieralo spolu 7 zlatých a 78 grajciarov (asi 16 Sk), alebo, že slovenské devy osemkrát obetovali po jednom grajciari“. Koľko asi bolo týchto darcov, aby sa zbieralo vyše 70 tisíc zlatých? Vďaka zbierke už dva roky po založení Matice dňa 6. 8. 1865 slávnostne otvorili Národnú svetlicu, z ktorej dostavbou potom vznikol Dom MS.

KAROL PETROVSKÝ

Najstaršia kultúrna ustanovizeň Slovákov

V ťažkej dobe pre slovenský národ sa Matica stala prvým celonárodným spolkom v regionálnom, ako aj konfesijnom zmysle, spájajúcim Slovákov bez rozdielu politickej a náboženskej príslušnosti. Podporovala vedeckú a kultúrnu činnosť, literatúru, umenie a rozvíjala širokú vzdelávaciu a ľudových aktivitu medzi ľudom. Bez štátnej podpory, na spolkomovom základe, získavala prostriedky na činnosť z príspevkov členov a z darov roduverných. Inštitucionálnu zložku sa snažila budovať vo forme vydavateľstva a vedeckých odborov. Sústredila tvorivé sily a položila základy našej národnej vedy, múzejníctva, archívnictva, knihovníctva, bibliografie a vydavateľskej, kultúrnej i osvetovej činnosti. Už od svojho vzniku zhromažďovala knižné zbierky, cenné rukopisné pozostalosti, korešpondencie, literárne práce, biografické, obrazové i ďalšie dokumenty slovenskej literatúry a kultúry. Zaslúžila sa o ustálenie slovenskej spisovnej reči, spolupracovala s ostatnými slovanskými národmi. Starala sa aj o hmotný dobrobyt slovenského národa. Výsledky matičnej práce v týchto rokoch sa úzko spájajú najmä s menami Š. Moyses, K. Kuzmányho, J. Kozáčka, J. Francisciho, V. Paulinyho-Tótha a F. V. Sasinka.

Pri absencii politických orgánov MS predstavovala nielen centrum národného života Slovákov, ale aj nositeľku a symbol ich národnej svojbytnosti. Bola, slovami Svetozára Hurbana Vajanského: „všetkým na čo sa mohol zaviesť národný cit, národné povedomie, národná hrdosť a nádej“. Preto jej likvidácia, ku ktorej siahla vládnuca moc v r. 1875, sa dotkla väčšiny Slovákov. V tomto roku bol už národ bez MS a bez jedinej strednej školy, ktoré odchováli novú roduvernú generáciu. Táto vystriedala v boji o národné práva obradnecké pokolenie.

Naši dejatelia sa po viacerých neúspešných pokusoch presvedčili, že Maticu nemožno oživiť. Bolo dobré, že sa okolo MS a tiež po zastavení jej činnosti zrodili ďalšie spolky a spoločnosti, noviny a časopisy, knižtlačiareň, sporiteľňa i politická strana, ktoré v istom zmysle kráčali v matičných stopách. Andrej Kmeť vymohol povolenie založiť Muzeálnu slovenskú spoločnosť, ktorá vznikla r. 1893. Bola to práve ona, ktorá v mnohom nahrádzala činnosť neexistujúcej MS.

Vzkriesená vítam vzkriesený národ

Rozpad Rakúsko-Uhorska a vznik Česko-Slovenského štátu priniesol oveľa lepšie podmienky pre rozvoj národného a kultúrneho života Slovákov. Veľkým prínosom bolo, že sa slovenčina stala štátnym jazykom a používala sa v úradoch i školách, odkiaľ ju predtým vylučovali. Po vzniku ČSR trvalo niekoľko mesiacov, kým mohla „vzkriesená MS privítať vzkriesený národ“. Slováci po r. 1919 sa s veľkým entuziazmom pustili do práce v Matici a cez Maticu v národe. Čo na matičnej pôde od začiatku urobili Jozef Škultéty a Štefan Krčméry bolo takmer nad ľudské si-

ly. Vďaka ich činnosti sa obnovená MS organizačne dobudovala a stala sa dôstojnou celonárodnou inštitúciou. Slovensko vtedy veľmi potrebovalo oživiť vedu, kultúru, osvetu, literatúru a umenie. Tento cieľ sa naplnil už v lepších podmienkach, na pôde budovy MS z r. 1926, ktorá nahradila predchádzajúce sídlo inštitúcie, čo bolo odpredané štátu.

Činnosťou vedeckých odborov MS kládla základy modernej vedy u nás. Odbory sa zaslúžili o čistotu slovenčiny, o rozkvet krásnej literatúry, o výskum histórie Slovákov, o zachovávanie, skúmanie a zveľaďovanie slovenského ľudového umenia, slovenskej piesne a umeleckých pamiatok. Zbieral sa folklór, nakrúcali sa výborné filmy (Karel Plicka: Zem spieva, Po horách - po dolách). Matičné vedecké odbory nahrádzali činnosť akadémie a umeleckých zväzov. Vydavateľská činnosť MS bola úzko spätá s jej primárnymi úlohami, zámermi, cieľmi a pôsobením. „MS ako šíriteľka slovenského slova, slovenskej literatúry, ako vydavateľka dobrej knihy s peknou slovenčinou hlboko vošla do vedomia ľudí rôznych spoločenských vrstiev a politických orientácií“ (Peter Liba).

Miestne odbory MS vykonávali záslužnú kultúrno-osvetovú prácu na poli vzdelávania, vlastivednej činnosti a ohotníckeho-umeleckej tvorivosti. V záujme ich organizačného riadenia a usmerňovania MS založila pridružené organizačné centrá - Ústredie slovenských ohotníckych divadiel (vzniklo v r. 1922 ako centrum metodické práce ohotníckeho divadelníctva u nás) a neskôr aj Zväz speváckych zborov.

To, že najväčší vtedajší básnik Pavol Országh Hviezdoslav sa stal prvým predsedom vzkriesenej MS, priam predučilo, aby otázka národného jazyka patrila k matičným prioritám. Víťazstvo v boji o spisovnú slovenčinu proti čechoslovakistickým jazykovým pokusom, v r. 1932 na matičnej pôde, rozhodlo o ceste vývinu nášho jazyka a o ďalšom smerovaní inštitúcie, čo malo pre vývoj Slovenska ďalekosiahly význam.

V 30. a 40. rokoch sa MS prezentovala novým modelom svojej práce „ako vedeckej a kultúrno-osvetovej inštitúcie s rozsiahlou vydavateľskou činnosťou, zo zisku ktorej sa v prvom rade dotuje vedecká práca“ (Tomáš Winkler). Veľký podiel na tom mal správca Jozef Cíger Hronský. Bol vynikajúcim organizátorom a manažérom matičnej práce. Podporu našiel najmä v Jozefovi Cincíkovi, Kolomanovi Geraldinim, Františkovi Hrušovskom a Stanislavovi Mečiarovi. MS bola centrom nášho kultúrneho života - najväčším slovenským vydavateľstvom, národnou knižnicou, literárnym archívom a založila novú tlačiareň - Neografu, ktorá sa stala najmodernejším a najvýkonnejším centrom vtedajšej slovenskej polygrafie.

Po r. 1945 Matica stratila časť vysokého intelektuálneho potenciálu, pretože niektorí jej predstavitelia z obavy pred nastupujúcou mocenskou garnitúrou emigrovali. V prvých povojnových rokoch sa bohatá matičná činnosť na báze spolkov rozvíjala do šírky i hĺbky predtým nevídaných dimenzií. Základom „bohatstva“ MS bola vydavateľská činnosť. Sústredili sa tam ilustrátori a redaktori veľkých kvalít. Vydavateľstvo MS nepotrebovalo dotácie, z jeho finančného vkladu prakticky žila celá matičná práca. Po februári 1948 sa začala matičná činnosť obmedzovať. Znárodnením Neografie prišla MS o svoju hospodársku základňu. V r. 1949 - 53 politické orgány zlikvidovali ma-

tičné vedecké odbory a členskú základňu. Spôsobil to odchod intelektuálnych špičiek do Bratislavy. Ďalšie pracovné činnosti MS prešli do Osvetového ústredia, Ústredia ľudovej umeleckej tvorivosti, samostatných vydavateľstiev a iných organizácií.

Zošťatnenie Matice

V r. 1954 prijala SNR zákon, ktorým bola Matica zošťatnená a ustanovená ako národná knižnica a knihovedný ústav. Zákon obmedzil pôsobenie inštitúcie v celoslovenskom meradle, na druhej strane ju však zachránil pred zánikom. Rok 1954 znamenal prelom v organizačnom zmysle: dovtedy sa MS prejavovala najmä ako vedecko-osvetovo-vydavateľská inštitúcia, potom bola najmä zbierkotvornou organizáciou. Hlavnou matičnou úlohou sa stala ochrana, sprístupňovanie a bibliografické zaznamenávanie tlačených, rukopisných, hudobných a obrazových dokumentov národnej kultúry.

V 60. rokoch sa Matica zviditeľnila najmä pri storočnici, keď sa zintenzívňovali pohyby sledujúce renesanciu matičnej idey. Zamŕknutie „usmernej“ MS z 50. rokov sa v jubilejnom roku 1963 premenilo vo vzbĺknutie. Nastal kvalitatívny i kvantitatívny rast MS. V nadzávanosti na dobu sa Slováci v druhej polovici 60. rokov zomkli okolo Matice, akoby tušiac, že nastane vhodná klíma pre potrebné reformy v spoločnosti. Matica do rokov 1967 - 68 vkročila s výbornou koncepciou, ktorá si kládla za cieľ oživiť inštitúciu i celý národ a dať mu rovnocennú pozíciu v rámci československej federácie, za ktorú sa bojovalo.

Rok 1968 bol rokom rehabilitácie Matice. Politické uvoľnenie umožnilo na pôde SNR prijať zákon o MS. Tento uvoľnil matičnú činnosť do nebyvalých rozmerov, obnovil a legalizoval členskú základňu a rozvíjal starostlivosť o zahraničných Slovákov. Ako povedal spravodajca zákona Vojtech Mihálik v pléne SNR „Vzkriesenie MS symbolizuje starú hrdosť a nové nádej“.

Zmenené politické pomery po vpáde vojsk Varšavskej zmluvy ich ale rýchlo pochovali. Zákon SNR o MS z r. 1973 vrátil jej vývoj do stavu v 50. rokoch. Napriek mnohým obmedzeniam inštitučná zložka dosahovala na poli knihovníctva, bibliografie, biografie, literárneho múzejníctva a archívnictva pozoruhodné výsledky. Zrušená bola členská základňa s demokraticky volenými orgánmi a starostlivosť o Slovákov v zahraničí dostala vymedzený rozsah.

Plateným predsedom MS sa stal Vladimír Mináč. „Aj keď predseda - normalizátor“, podľa hodnotenia Michala Eliáša, „Maticu v mnohom pomohol. Jeho pričinením sa pomery postupne konsolidovali - prestali prepúšťať pracovníkov z politických príčin, zasa-

dil sa za ukončenie novej matičnej budovy, začali sa práce na široko koncipovaných dielach.“ Na veľkolepých oslavách 125. výročia r. 1988 v Martine Vladimír Mináč navrhol pripraviť nový zákon o MS a v súlade s ním obnoviť členskú základňu. Vládnuca moc mala však obavy zo širokého matičného hnutia a čakala na „vhodnejšiu dobu“. Tá aj po novembri 1989 prišla.

Celonárodné vzkriesenie

Až po páde komunistického režimu sa Matica mohla plne osvedčiť ako neochvejná ochrankyňa slovenského národa doma i vo svete. Vývoj MS od r. 1990 sprevádzali ťažké boje. Boli to rozhraničujúce roky. My Slováci sme prešli obdobím bohatých historických zlomov - od totality k demokracii a od federácie k slovenskej zvrchovanosti a štátnosti. MS ako jedna z prvých inštitúcií vystúpila verejne za suverénne, štátotvorné a demokratické práva národa, čo napokon vyvrcholilo vyhlásením samostatnej Slovenskej republiky. Prvý január 1993 pre Maticu znamenal záverečnú dlhú cestu boja o slovenskú národnú identitu a začiatok nového úsilia naplniť našu svojbytnosť.

Po vzniku Slovenskej republiky bola Matica začas na výslni. Nastalo však obdobie, v jej dejinách veľmi ťažké, keď znášala viacero tvrdých úderov. Tieto časy už ale pominuli. Niektoré dôsledky prijatia knižničného zákona (odčlenenie Slovenskej národnej knižnice spod matičnej pôsobnosti), ako aj tvrdého mediálneho znevažovania pretrvávajú ale dodnes.

Rok 2006 bol obratom v histórii Matice. V súčasnosti sa teší priazni politických špičiek, ktorým nie je ľahostajný osud, bohatá tradícia a budúcnosť najvýznamnejšej národnej ustanovizne Slovákov. Po neúrodných rokoch sa Maticu na jej valnom zhromaždení dostalo zadost'učinenia slovami predsedu vlády SR Roberta Fica: „Čím by sme my Slováci bez Matice slovenskej boli? Matičná myšlienka pre Slovensko predstavuje predovšetkým vedomie národnej spolupatričnosti a rozvoja celého slovenského národa. MS rozvinula všetko, čo Štúr na Slovenskom zjazde v pamätnom roku 1848 povedal tak jasnozrivým - najskôr musíme slúžiť sebe a potom iným“.

Bezmláča dve desaťročia stojí na čele Matice ako predseda Jozef Markuš. Priority matičného pôsobenia, ako uviedol v rozhovore pre časopis Verejná správa (17/2008), vidí v dvoch pilieroch. „Jeden pilier je vedecký a odborný, teda všetko, čo sa týka slovakistiky, slovenských dejín, slovenskej kultúry, slovesnosti ako takej na vedeckej a odbornej báze... Druhým matičným pilierom, ktorý je rovnako dôležitý ako ten prvý, je členská základňa.“ Dôležitou súčasťou poslania MS vždy bola a je edičná a vydavateľská činnosť. Matičné vydavateľstvo obohacuje náš knižný trh veľmi kvalitnou literatúrou.

Podľa Jozefa Markuša „slovenská vec je v prelomovom čase a prielome... Ale slovenská vec je rovnako základná pre náš život a pre našu budúcnosť ako to bolo pred 145-imi rokmi a pred 40-imi rokmi. Slovenčina, slovenskosť, Slovensko žije s nami nielen uprostred nás, ale aj v strede (prostredí) širšieho sveta. Žije! Žije aj my so Slovenskom a pre Slovensko!“

Naša najstaršia kultúrotrvorná organizácia už viac ako sto rokov plní neľahké úlohy, smerujúce k prehlbovaniu národného povedomia Slovákov, k úcte k historickým tradíciám národa, ako aj k sprístupňovaniu našej kultúry a informácií o Slovensku príslušníkom iných národov a Slovákom, žijúcim v zahraničí. Na margo prínosu Matice vyslovil už dávnejšie vstítné a hlboké slová Pavol Vongrej: „Vo vzájomnom vzopätí Matice slovenskej a národa je pevne zakotvený zmysel jej ďalšej existencie i poslanie v našom národe: bola s týmto národom vždy v jeho historických zlomoch i zápasoch, vo chvíľach ťaživých i radostných, niesla jeho kríž i víťazstvá, jeho lásku, vieru, nádej a jeho vlastný život“.

Koncom uplynulého roka som mala možnosť pobudnúť na tvorivom stretnutí pracovníkov kultúry, médií a školstva v známom pútnickom mieste Marianke. Už iba atmosféra tohto prostredia vedie človeka k meditácii, premýšľaniu a skúmaniu ľudského života a vedomia z rôznych hľadísk, časových a hodnotových súvislostí. Pod strechou exercičného domu sa stretli viacerí pedagógovia, umelci, výtvarníci, publicisti.

V uplynulých desaťročiach sme médiá vnímali ako siedmu veľmoc. Dnes pod vplyvom zmenených ekonomických, politických a spoločenských súvislostí média nadobudli odlišnú podobu a informačnú kvalitu. Pokým v minulosti čitateľ si doslova vychutnal pútavú reportáž, esej, fejtón, rozhovor z pera redaktorov s veľkým R, dnes na tých istých miestach prevažuje v médiách fragmentárnosť, lapidárnosť vyjadrovania, povrchnosť / čo počujem, to bez akéhokoľvek prehodnotenia vlastným intelektom a názorom vyslovím/, často nepriateľný sarkazmus, ale i lenivosť (lebo poznám redaktorov, ktorí prídu na tlačovú besedu a ani slovom sa nezmenia o problematike) a vizuálnu roztrieštenosť. Ako poukázal Doc. Karol Orban z Trnavskej univerzity televíznymi reláciami: sú to predovšetkým rôzne reality šou, vilomeniny, hľadanie partnerov, či ponižovanie prostých ľudí často stupídnymi otázkami v relácii „Aj múdry schybi“ a najmä princíp vidiny veľkého množstva peňazí, miešajú karty ľudských hodnôt často pod úroveň dôstojnosti človeka a neraz žiaľ i dieťaťa. Účastník takýchto relácií stráca posledné zvyšky sebaucty a osobnej hodnoty.

Televízia sa vďaka podobným programom stáva hlavným faktorom socializácie divákov na pomerne nízkej hodnotovej úrovni. Média, ako ďalej upozornil K. Orban, na všetkých úrovniach spôsobu tvorby a komunikácie by mali reflektovať aktuálne problémy doby a spoločnosti. Uvedomujeme si, ako sa lavínovito mení situácia v mnohých sférach života a média namiesto toho, aby reflektovali tieto zmeny, svojou prízemnosťou utlmujú medziľudské vzťahy a menia hodnotový systém spoločnosti.

S hodnotovým systémom spoločnosti úzko súvisí aj moderné školstvo a vzdelávanie. Ak si však učiteľ musí vypočúť na margo nezbedného žiaka: „načo sa môj syn má učiť, keď ja nič neviem a mesačne zarábam 80 tisíc korún“, alebo spomenula by som iné ešte markantnejšie podoby prác „podnikateľov, podnikáčov“ „pod tichým dozorom štátnej „moci“, takáto rada vyrazí učiteľovi dych. Nie nadarmo pedagógovia základných škôl z rôznych oblastí Slovenska zdôrazňujú, že mladých ľudí neraz skôr vychovávajú ako vyučujú. Často treba usmerňovať väčšmi rodičov ako žiakov. Hlavným vychovávateľom detí je televízia, internet a ulica. Keď si už dieťa sadne k televízoru, otec alebo matka, ale i starí rodičia by mali aspoň dozrieť, na aký program sa dieťa pozerá. Ako poukazujú ďalší pedagógovia, študenti na vysokých školách, ktorí by svoj čas mali

Jozef Ilečko: Na sklonku dňa. Linorez

venovať predovšetkým štúdiu, radšej sa venujú zarábaniu peňazí a týmto potrebám študentov pedagógovia dokonca prispôsobujú rozvrh prednášok a cvičení.

Kríza médií, spoločnosti.

Každá doba má svoje pozitíva a negatíva.

Takmer všetci pedagógovia sa zhodli, že deti a mladí ľudia sú čoraz nepokojnejší, zabúdajú na ľudské hodnoty, na kvalitu vzdelania a premýšľanie. Nie nadarmo

ĽUBA CHRIAŠTEĽOVÁ

Moc a nemoc médií

Prof. Hrehová poukázala, že na najvyššej hodnotovej úrovni stojí Boh. Človek v každom období vývoja má rozvíjať vieru, ľudskosť, pokoru, nábožnosť, primerané medziľudské vzťahy, pravdu, úprimnosť. Média neraz na najnižšiu možnú mieru utlmujú vzťahy v rodinách. Namiesto toho, aby sa rodičia s deťmi pohovorovali o každodenných udalostiach, kulisu takéhoto kontaktu tvorí predovšetkým televízia, internet, počítačové hry, bezduchá zábava.... Učiteľky zo základných škôl apelujú na rodičov, aby sa spoločne zamysleli, ku ktorému programu dieťa posadím, čo film, relácia, reportáž dieťaťu povie, aké hodnoty zanechá v jeho mladej dušičke, ktorý program pomáha rozvíjať jeho intelektuálne, citové, vnútorné, estetické schopnosti a danosti. Odborníci poukázali na absenciu estetického čítania a dejín umenia. Takmer vždy ma prekvapí pobyt v ktorejkoľvek galérii v zahraničí. Výstavné siene sú plné ľudí všetkých vekových kategórií, vzdelania, farby pleti. Naše galérie predkladajú rovnako hodnotné a zaujímavé projekty, ale výstavné siene sú poloprázdne. Umelecké diela až na odborníkov takmer nikoho nezaujímajú.

Všetci túžime po šťastí. Približne týmito slovami sa prihovarila účastníkom prof. Helena Hrehová z Trnavskej univerzity.

Túžime po šťastí. Je to niečo ako kondícia bytia, poznanie. Chceme čo najviac vedieť, povzniesť sa nad každodenný život a bytie. Boh je dokonalosť. Kristus je Bohočlovek. Život je najväčšia hodnota. Svedomie znamená prirodzený hlas v nás. Dôležité je rešpektovanie hodnôt, povin-

nosť voči pravde, láske. Pravda vedie človeka k aktivite. Sloboda je voľba medzi možnosťami. Patria sem ďalej hodnoty ako je vznešenosť, nobilita, magnituda - veľkoleposť, precíznosť. Medzi absolútne hodnoty patrí ďalej svedomie, spiritualita, náboženský cit, morálna pravda, solidarita, primeraný dialóg. Umelecké dielo má trhovú cenu, jeho skutočná hodnota je však transcendentná... Šťastie je relatívna hodnota. Múd-

ry človek v každej dobe a spoločnosti premýšľa nad hodnotami. Rozumová aktivita nám však nestačí, potrebujeme vieru, duchovnosť. Boh je pôvodcom každej hodnoty, treba si vedieť vybrať, oznamovať radostnú zvesť... Sem patrí aj umenie živého a písaného slova...ale i výchova mladého človeka a dieťaťa.

Dvadsať prvé storočie prináša veľké zmeny, nadmerné pnutia, neistoty. Dochádza k relatívnej hodnote. Okolnosti spochybňujú rozum, nastáva chaos, anarchia.

Tam kde je veľká sloboda, stráca sa pravda, dochádza k dezorientácii hodnôt, nastupuje totalita. Človek je pútnikom vo večnosti. Ak mu chýba viera, nádej, lás-

ka, stráca akékoľvek istoty. Nastáva fobia inakosti, bezhraničná tolerancia rôznych často pochybných spoločenských hodnôt, hrubý individualizmus, tragika osamelosti, davová psychóza, politický populizmus, egoizmus, ktorý možno odstrániť iba láskou, vierou a premýšľaním. Boháči napriek tomu, že si užívajú všetky výhody moderného sveta, pravdepodobne nič nepochopili... Šťastie je expanzívne, duša je nesmrteľná, človek je pánom seba, vlastného bytia, existencie. Etika má v každej dobe a ľudskej činnosti víťaziť nad vedou. Stratený čas sa mladému človeku nikdy nevráti... Alebo vedieť si vybrať a oznamovať radostnú zvesť.

Napriek všetkému - pred Vianocami som si pozrela film Mama mia s piesňami vynikajúcej švédkej skupiny Abba, na ktorý ma upozornila kamarátka Angelika z Kanady... I napiek tomu, že čas sa nikdy nevráti.

Podujatie v Marianke pripravila Anka Behulová, ktorá by si za svoju aktivitu zaslúžila samostatné hodnotenie. Niekedy nabudúce.

TEOFIL KLAS

Nestícha pieseň igrica

(Za Milanom Rúfusom, † 11. 1. 2009)

*Nestícha pieseň igrica,
len slák sa v dvoje láme.
Spev dozrel.*

*Dych sčúcha v starých viniciach.
Ticho je ako v chráme
či v kozme.*

*Nezmlka slovo básnika,
len hlas je zrazu mimo.
Tak vedľa.*

*Báseň? Ach, nie je kalika,
iba ju striaslo zimou.
Sny bedlia.*

*Pán stúľil barda v náruči
v nedeľu svojho krstu.
V deň vlastný.*

*A povolal ho na radosť,
nech spieva pri hostine,
nech večne básni.*

*Slovenská hora zahučí
pre zástavň náhle pustú.
Tak snovo.*

*Ved' igríc ustával sa dosť
pre pieseň domovine,
pre štedré slovo.*

V týchto dňoch možno na knižnom trhu zaregistrovať debutovú zbierku Vlasty Hocheľovej Sen o nespavosti. Paradoxne, napriek tomu že ide o debut, knižočka prekračuje fázu „mladického vajatania“ a poetologicky i životným poznaním oslovuje čitateľa svojou hotovosťou. Originalita výrazu harmonizuje s plnosťou významu nepochybne danou autentickým prežitím - nažitím - rozmanitých životných momentov a ich citlivým a zrelým reflektovaním.

Tematicky dielko rieši rôzne polohy citového vlnenia ako takého - od symbiózy (Dvaja dve), cez neistotu (Prstoklad), povrchnosť (Podoba mobilnej lásky), odcudzenosť (Atrofované láskavosti) až po nenaplnenosť (Prázdna väzba); vyrovnáva sa so smrťou (V ústrety), „ochutnáva“ dno beznádej (Bez-nádej) či necháva sa unášať krásou (Zámerna duchovna). Jednou svojou intenciou je zároveň aj výpoveďou doby. Určité javy objektívneho sveta sa totiž, prirodzene, cez prizor vnímavého poetického oka subjektívne problematizujú, a preto ich nemožno obísť. A tak v debute „stretávame“ bolesť ľudí ocitajúcich sa na okraji spoločnosti (Strata I), cítime nechuť k svetu, čo v prvoplánovom rytme pretechnizovania a zhaňania sa za „nepravým“ ubíja ľudsky autentické (Devastácia), zároveň sme svedkami túžby lyrického subjektu vrátiť sa k prapôvodným čistým hodnotám človečenstva (Pľujeme). Útla knižočka je teda svojim významovým priestorom široká a nič ľudské jej nie je cudzie. Taktiež treba dodať, že oný pestrý významový priestor má, ako sme už vyššie naznačili, i

pestré stvárnenie.

Sen o nespavosti očaruje typicky a bytostne ženským zmyslom pre detail a nežnú drobnokresbu („V ryhe spoteného čela/stierajúc vlahu pod pramienkom/sedivejúcich vlasov/ žena hľadá stopu/nežnosti a mužnosti), príjemným poetickým pulzovaním (Niektoré rozkoše/sú ako babie leto/labutie piesne/a pokusy o prežitie), ľahkosťou, ukotvenou v slovných hračkárniach (Som jeden v dvoch/som dvaja v jednom/aj jedna v obidvoch) a originalitou obrazu (v zrní písmenok/budú chradnúť/at-rofovať./od sucha sa krútiť/ až do prostej špirály DNA). Na strane druhej vie byť autorka vyzývavá, až apelatívne priamych hračkárniach (Som jeden v dvoch/som dvaja v jednom/aj jedna v obidvoch) a originalitou obrazu (v zrní písmenok/budú chradnúť/at-rofovať./od sucha sa krútiť/ až do prostej špirály DNA). Na strane druhej vie byť autorka vyzývavá, až apelatívne priamych hračkárniach (Som jeden v dvoch/som dvaja v jednom/aj jedna v obidvoch) a originalitou obrazu (v zrní písmenok/budú chradnúť/at-rofovať./od sucha sa krútiť/ až do prostej špirály DNA). Na strane druhej vie byť autorka vyzývavá, až apelatívne priamych hračkárniach (Som jeden v dvoch/som dvaja v jednom/aj jedna v obidvoch) a originalitou obrazu (v zrní písmenok/budú chradnúť/at-rofovať./od sucha sa krútiť/ až do prostej špirály DNA).

Takže, kto chce zažiť život, prežiť širokú škálu jeho pocitov, cítiť často nepovšimnuté detaily, kto sa chce pripojiť k svetu, v ktorom sa hľadá ľudskosť, a potešiť sa zo samotného faktu, že ešte stále o to ide, Sen o nespavosti je tým pravým spoločníkom, a to nielen do časov nespavosti.

MARCELA ANTOŠOVÁ

Katedra žurnalistiky FF UKF v Nitre

Andrej Hlinka je nepochybne jednou z najvýznamnejších postáv slovenských dejín vôbec. Jeho statočný boj za práva slovenského národa je všeobecne známy. Menej známe sú však jeho aktivity týkajúce sa zahraničnopolitickej orientácie 1. ČSR. Všeobecne sa dá konštatovať, že smerovala od počiatkovej lojality voči Benešovmu kurzu najmä v zásadne odmietavom postoji antirevizionizmu k striktnej opozícii po podpísaní československo-sovietskej spojeneckej zmluvy z roku 1935. Hlinkove výroky, úvahy, myšlienky k danej problematike sú aktuálne dodnes a mali by byť inšpiračným zdrojom našej často duchovne a národne vykoristennej diplomacie.

Prvým významným činom Andreja Hlinku zahraničnopolitického dosahu počas existencie 1. ČSR bola jeho cesta na zasadanie Mierovej konferencie v Paríži, na ktoré odcestoval 28. augusta 1919, aby sa v zmysle Pittsburskej dohody „takto pánom prezidentom písomne zabezpečená autonómia Slovenska čím skôr v život uviedla a Slováci na základe Wilsonových zásad o svojom osude slobodne, a nie nútené rozhodovať mohli“. Kedže sa koncom augusta v Paríži rozhodovalo o začlenení Podkarpatskej Rusi a jej autonómnom statuse v rámci Česko-Slovenska, chcel Hlinka využiť túto skutočnosť a upozorniť spriatelene dohodové veľmoci na slovenskú otázku, respektíve získať pre Slovensko medzinárodné garancie autonómneho postavenia. Aj keď na základe poznatkov tejto pomerne dobre spracovanej problematiky sa dá konštatovať, že napriek úprimnému úsiliu Hlinku presadiť na významnom mierovom fóre slovenskú vec, jeho misia bola z mnohých dôvodov zle načasovaná, nedostatočne pripravená, nepremyslená a tým odsúdená na neúspech. Hlinkova misia však bola jednoznačným signálom pražským kruhom, že na Slovensku sa formovala silná protivládna opozícia, ktorá svoje ciele mienila dosiahnuť zainteresovaním zahraničia. Memorandá odovzdané na konferencii dokumentujú intencie Hlinkovho zahraničnopolitického videnia reality, jeho myslenia a jeho argumentácie. Do nedávna neznámy spis odovzdaný 2. septembra 1919 pápežskému nunciovi vo Varšave Achille Rattimu, budúcemu pápežovi Piov XI., jasne naznačuje, že Hlinka podmieňoval uskutočnenie autonómie Slovenska silnými nábožensko-cirkevnými argumentmi, pričom sa usiloval nájsť u Sv. Stolici podporu. Hlinka pranieroval otvorený laicizmus československého štátu, český husitizmus a ateizmus ako existenčné nebezpečenstvo pre katolícku vieru na Slovensku; poukazyval na dehonestáciu cirkevných chrámov, laicizáciu škôl a bolestivo vnímal pokusy o sekularizáciu a rozvrat vnútri cirkvi samotnej, kritizoval zásahy štátnej moci do vedenia diecéz. Ustanovením autonómie sa malo teda v zmysle tohto pamätného spisu zabrániť nie len národnej asimilácii, ale predovšetkým odkresťančeniu Slovenska! Počas väzenia

v Mírove, kde bol po návrate z Paríža na niekoľko mesiacov internovaný, Hlinka rekapituloval pohľadky svojej cesty na mierovú konferenciu nasledovne: „Keď sa katolicizmus prenasleduje, keď sa nám berú kláštory a vyhánajú rehoľníci, husitom a protestantom sa pozemky ponechávajú (...) Proti tomuto nám nič nepomôže, len autonómia. (...) Uráža sa nám náboženstvo, odoberá sa nám viera a preto a pre nič iné som sa vydal na cestu!“

Pre Hlinku bolo príznačné, že zahraničnopolitických spojencov hľadal nielen tam, kde si mohol byť

„Preto musíme tu verejne zazlievať politiku zahraničnú predsedu dr. Beneša, ktorý hreší tým, že bez opytania sa našich horalov Oravcov a Spišiakov jednoducho bez plebiscitu 13 obcí vo Spiši a 7 v Orave podaroval.“ Na adresu Poľska si povzdychol: „My Slováci sme Poliakom bližší a viac zainteresovaní, náš záujem je bližší Poľsku ako váš, ale pri všetkej našej všeslovenskej duši a slovenských citoch nemôžem pomlčať a musím dať to najavo, že odriechnutie a odervanie Oravy a Spiša sa nám Slovákom nikdy nezahojí.“ Napriek tomuto Slovensku nepriazni-

trvalého zabezpečenia vzájomných slovanských bratských stykov za potrebné drží sa slávnostne osvedčiť, že s úprimnou láskou sa chová k poľskému národu, ako jednému členovi najsilnejších slavských národov, ktorý svojim hlbokým náboženským a národným citom i vzdor najväčšiemu utlačovaniu sa vo svojom náboženskom a národnom ráze zachoval a všemožný rozvoj poľského národa si zo srdca praje. Takáto láska je najistejším spôsobom riešenia tých otázok, ktoré vo veci štátnej príslušnosti slovenského územia a medzi poľským a slovenským náro-

dom vhodný konsenzus, poprípade by k tomu vôbec nebolo bývalo došlo. Napriek tomu Slovenská ľudová strana konzekventne podporovala vstup Poľska ako najdôležitejšieho strategického partnera do Malej dohody. Napriek kritickým hlasom táto najsilnejšia slovenská strana v prvej polovici 20. rokov vcelku akceptovala základné princípy Benešovej zahraničnej politiky, ktoré mali zaručiť predovšetkým stabilitu stredoeurópskeho regiónu ako aj veľmocenskú rovnováhu. To sa však týkalo najmä proti revizionizmu ako sine qua non pražských diplomatických úsilí. V tomto zmysle treba chápať deklaráciu poslancov ľudového klubu proti pokusom Karola Habsburského o návrat na uhorský trón, ktorú Hlinka predniesol 26. októbra 1921 v Národnom zhromaždení: „Pri počínaní Karola Habsburského sa obnovujú v duši našej, menovite v duši slovenského národa všetky na ňom popáchané krivdy a nepravosti. [...] Krok Karola Habsburského je namierený menovite proti existencii Slovenska. [...] Následkom toho budeme vládu vo všetkom podporovať, aby otázka habsburská definitívne riešená bola.“

Propoľské tendencie vo vnútri HSLS začínajú začiatkom tridsiatych rokov nachádzať odozvu v najvyšších poľských vládnych kruhoch. V tomto období definitívne dochádza k odklonu Piłsudského od maďarského revizionizmu; naopak hlava poľského štátu si uvedomuje strategický význam spriateleneho, autonómneho Slovenska. Ak by malo dôjsť k rozpadu Československa, takto neutralizované Slovensko by sa mohlo stať súčasťou záujmových sfér Poľska. Začiatkom roka 1933 bol v Bratislave otvorený poľský konzulát na čele s konzulom Wacławom Łacińskim, ktorý bol ihneď poverený, aby nadviazal čo najužšie styky s vedením HSLS. V marci 1933 sa v Ružomberku stretáva s Hlinkom. V dôvernej správe určenej pre Varšavu odkazuje, že slovenský prelát nezamýšľa odtrhnutie Slovenska od Čiech, ale v skutočnosti požaduje viac než autonómiu, a sice federáciu Čechov a Slovákov v jednom Česko-Slovenskom štáte. Počas rozhovoru Hlinka vo vzťahu k poľskému národu vyslovil zásadnú myšlienku, ktorá charakterizovala jeho politické myslenie. Slovenský národ si podľa neho vždy želel úzku spoluprácu s Poľskom, ktoré označil sa veľký slovanský katolícky štát brániaci latinskú civilizáciu od komunizmu a nemeckého protestantizmu a ktoré garantuje existenciu a slobodný rozvoj slovenského národa. Úprimne si preto želela poľsko-slovenské dorozumenie, ktoré by prinútilo Prahu vzdať sa „nebezpečnej a nerozumnej“ politiky voči Slovákom. Poľsko-slovenské zbliženie podmienilo nielen bohatú kultúrnu spoluprácu, ale najmä vznik silného polonofílskeho krídla na čele s Karolom Sidorom, Hlinkovým úzkym spolupracovníkom a dôverníkom a vo výraznej miere ovplyvnila neskoršie konanie tohto významného slovenského politika.

Napriek veľkým sympatiám voči Poľsku ako „veľkému slovanskému bratovi“ nemožno Hlinku obviňovať z bezvýhradnej dôverčivosti voči tomuto susedskému štátu. V

BEÁTA KATREBOVÁ-BLEHOVÁ

Postoj Andreja Hlinku k zahraničnej politike medzivojnového Československa

istý sympatiami pre samobytnosť slovenského národa, ale aj podporou náboženskej slobody katolíckej väčšiny, teda predovšetkým vo Vatikáne a v Poľsku pod vedením Jozefa Piłsudského. Hlinkovo polonofilstvo vyvierajúce z myšlienky slovanskej vzájomnosti bolo počas celého trvania 20-tych rokov podrobené niekoľkým tvrdým skúškam. Keďže sa hlava obnoveného poľského štátu maršal Józef Piłsudski rozhodol po Parížskom fiasku neangažovať sa naďalej v slovenskej otázke a navyše priklonil sa k revizionistickým aspiráciám Maďarska, musel Hlinka ako aj ľudové hnutie pod jeho vedením sklamané usúdiť, že v najbližšom období nemôže počítať s poľskou podporou. K ochladeniu slo-

vensko-poľských vzťahov prispela vo veľkej miere územná strata na Spiši a Orave, ktorá sa udiala ako kompenzácia územných ziskov na Tešínsku rozhodnutím Konferencie veľvyslancov z 28. júla 1920. Ľudová strana to pokladala za Benešov neoprávnený obchod na úkor územia Slovenska. Navyše Poľsko sa netajilo záujmom o ďalšie územné zisky na Javorine. Hlinka to na schôdzi Národného zhromaždenia ministrovi zahraničných vecí trpkou vyčí-

vému vývoju Hlinka neopustil deklarovanú líniu úzkych spojeneckých vzťahov medzi Poľskom a Československom, keď na obhajobu československo-poľskej obchodnej zmluvy ukončil svoju parlamentnú reč za potlesku slovenských ľudových poslancov nasledovne: „Slovenská ľudová strana z príležitosti parlamentného schválenia obchodnej zmluvy medzi Československou republikou a medzi bratským poľským národom uzavretej v záujme

dom povstali. S hlbokým žiaľom ustáľujeme, že dosavadné riešenie týchto záležitostí nás Slovákov vôbec neuspokojuje, čo medzi iným aj nemožnosti slovenského vlivu pri otázkach, v prvom rade slovenských pripisujeme. Odtrhnutím časti slovenského územia, Spiša a Oravy na tele Slovenska jako bôľne rany sa nikdy nezahojia a zamýšľané odtrhnutie Javoriny nás úžasom naplňuje. Zo vzájomnej lásky medzi Slovákmi a Slovákmí jestvující silnú nádej čerpáme na odstránenie týchto krívd, ktoré dľa našej mienky ani nie tak z ohľadu na slovenský národ, skôr ako smutný výsledok nezručného postupu niektorých politikov sa spáchali. V mene spravodlnosti sme za udržanie a neohrozené hájenie každej piadi územia krajiny slovenskej a preto, veľactená snemovňa, hlasovať budeme za zmluvu a prijímame návrh rozpočtového výboru.“

Hlinka bol presvedčený, že autonómne Slovensko tak, ako to bolo zakotvené v Pittsburskej zmluve, by dokázalo v otázke územných úprav na Orave a Spiši nájsť s Poľ-

rámci HSLS existovali oprávnené obavy z mocenských ambícií a prípadných územných aspirácií Varšavy. Hlinka sa v auguste 1937 v rozhovore s Tidom J. Gašparom o polonofilstve nie veľmi diplomaticky vyjadril: „Česi sú husi. A tie na vás síce sipocú a gágajú, keď ich stretnete. Ale keď dupnete nohou, tak sa rozprchnu. Maďari, pane, to boli vlci, to už bolo horšie. A Poliaci sú ešte dravší, ako vlci. Sú veľkí šovinisti a sú veľmi panovační. Vieme, čo robia s Ukrajincami, ktorých je deväť miliónov a vieme, čo by pripravili nám maličkým. To by bol samý plač a škrípanie zubov... Naše goralské poredadlo hovorí, i keď len stratenú poľskú čiapku nájdeš na chodníku i tú bi, lebo i tá je nebezpečná. Preto reči sem, reči tam, naše miesto je s Čechmi.“

S postupným oslabovaním Československa na medzinárodopolitickú scénu, ktoré sa začalo črtiť už po Locarnských dohodách sa opozičný kurz HSLS začínal silnejšie prejavovať aj na jej postojoch voči zahraničnému kurzu štátu. Otáznym sa stáva nie len samotná existencia mnohonárodného štátu, garancie hraníc, jeho bezpečnosti, ale aj samotná budúcnosť slovenského národa. Požiadavka autonómie Slovenska sa javí už nie ako čisto vnútropolitická záležitosť, ale premieta sa aj na pole zahraničnej politiky. Podmienkou vonkajšej stability štátu sa viac ako inokedy javí vnútorná konsolidovanosť. Hlinka celú problematiku výstižne charakterizoval na schôdzi poslaneckej snemovni Národného zhromaždenia 18. decembra 1929 nasledovnými slovami: „Podľa pána ministra dr. Beneša Slovensko je ten stĺp československého štátu, bez ktorého nebola by bezpečnosť Československej republiky, a to uzná jeden každý vlastenec, a to uzná jeden každý syn tohto štátu, že by bez Slovenska mohla byť republika Čechov a Nemcov, že by mohla byť republika Čechov a Moravanov, že by mohla byť republika Čechov a Slezákov, prípadne republika samých Čechov, ale - republika československá bez Slovenska by nebola. Ale ak chceme, aby tento stĺp bol pevný, aby toto Slovensko nie len podľa formy, ale aj podľa srdca, podľa citu patri-lo úplne tejto republike, Slovensko musí byť uspokojené. A uspokojené Slovensko bez úprimne prevedenej rovnoprávnosti slovenského a českého národa nikdy nebude.“

Kým postoj HSLS k boľševizmu a komunizmu bol krajne odmietavý, ako o tom v neposlednej rade svedčí celá ľudácka tlač a najmä ostré protesty ľudáckych poslancov proti podpísaniu československo-sovietskej spojeneckej zmluvy v roku 1935, takáto jednoznačnosť voči národnému socializmu stelesneného ríšskym kancelárom Adolfom Hitlerom po jeho nástupe k moci 30. januára 1933 neexistovala. Z ľudáckej tlače však voči Hitlerovmu režimu vyznieva značná rezervovanosť. V každodennej reportáži na stránkach Slováka - tlačového orgánu HSLS - sa po vymenovaní Hitlera jeho osoba prezentuje v negatívnom svetle. Nový ríšsky kancelár je

obviňovaný z bezohľadnosti, mocičtivosti, diktátorských sklonov. Jeho politika sa označuje za dobrodružstvo spojené s násilím a terorom, bezohľadne si raziacej cestu k moci. Nacistický režim v Nemecku bol v ľudáckom tlačovom orgáne prijímaný s veľkými výhradami ako neodvratiteľná skutočnosť, ako faktor, s ktorým treba do budúcnosti počítať. Hlinka ako katolícky kňaz národný socializmus ako ideológiu založenú na rasizme a materializme odmietal, keďže sa na vývoj udalostí na medzinárodnej scéne pozeral očami Vatikánu. O výrokoch Andreja Hlinku na adresu Hitlera samotného máme len veľmi málo svedectiev, dá sa však predpokladať, že voči nemu cítil značné antipatie, nedôveroval mu a neželal si s ním spoluprácu. Zo spomienok Franza Karmasina, predsedu Karpatskonemeckej strany, máme dokumentovaný výrok Hlinku, ktorý odznel počas návštevy Karla Hermannu Franka so sprievodom sudetskoneemeckých poslancov na návšteve v Ružomberku 8. februára 1938. Keď zrazu padlo slovo Adolf Hitler, vtedy starý pán povedal: „Počúvajte ma, on je kultúrna beštia,“ čím narážal na Hitlerov boj proti katolíckej cirkvi. To, že k spolupráci vedúcich činiteľov HSLS a Nemeckou ríšou napokon došlo sa za zmenenej geopolitickej situácie po Mníchove ukázalo ako základný predpoklad zachovania existencie slovenského národa.

Medznikom postoja HSLS k zahraničnej politike 1. ČSR sa stal rok 1935, kedy ministerstvo zahraničia na čele s Benešom vyjednálo v Moskve sovietsko-československú zmluvu o spolupráci a vzájomnej pomoci. Ostrá kritika tejto spojeneckej zmluvy, ktorá zaznela z úst ľudáckych poslancov na pôde Národného zhromaždenia v Prahe predznamovala koniec akýmkoľvek sympatiám voči Benešovmu zahraničnopolitickému kurzu. Opozičný postoj ľudovej strany sa premietol aj v jej programových zásadách, keď na VII. zjazde HSLS v Piešťanoch v septembri 1936 bola prijatá rezolúcia odsudzujúca spoluprácu s reprezentantmi materialistickej ideológie a židobolševickej anarchie a signalizovala rozchod strany s oficiálnymi zásadami zahraničnej politiky československého štátu. Hlinka na parlamentnej pôde ešte v roku 1930 podal návrh „na odsúdenie boľševického vandalizmu, páchaného proti náboženstvu a slobode svedomia v bratskej zemi Ruskej“ s nasledovným odôvodnením: „V ZSSR sa stále brojí proti náboženstvu, kostoly sa znesväcujú, potupujú, ikony a iné nábožensko-kultúrne pamiatky sa ničia, kňazstvo je prenasledované, žalárované, ba aj usmrcované. Toto všetko deje sa s vedomím, ba zrovna z iniciatívy vlády ZSSR. Proti týmto násilnostiam povzniesol svoj protest temer celý vzdelaný svet, naposledy i hlava katolíckej cirkvy pápež Pius XI.“ Hlinkov odpor proti „chorobe boľševizmu“ neznamenal nepriateľstvo či dokonca nenávisť voči obyčajnému ruskému človekovi.

Naopak prirovnáva dušu slovenského ľudu, ktorá „je tak veľmi podobná duši ruského mužíka...“ Počas jeho väznenia na Mírove, počas dlhých chvíľ meditujúc nad zmyslom života, nad „duchom ľudu“ a motívmi jeho konania, berie príslovečne do rúk poviedku veľkého ruského spisovateľa Leva Nikolajeviča Tolstého o sedliakovi, ktorou Tolstoj demonštroval spomenutého „ducha ľudu“. Hlinka, ktorý sa ešte počas pobytu v bohosloveckom seminári naučil čítať a písať po rusky, si na margo tejto rozprávky poznamenal: „Čože o ľude? Ľud by sa vedený ideálom náboženstva (zriekol) hmoty. [...] Ducha ľudu náležite vystihol veľký ruský mysliteľ Lev Tolstoj. „Túžba po pôde“, to je názov rozprávky, v ktorej líči Tolstoj ideál ruského mužíka. Z dlhej chvíle som prečítal túto rozprávku a za prospešné držím ju poslovenčiť; akžby niekedy prišla do rúk nášho ľudu, ktorého duša je tak veľmi podobná duši ruského mužíka...“

Pod heslom „v novom roku, do útoku“ zostrila HSLS svoj zápas za autonómiu, od ktorého si najmä jej radikálna časť očakávala konkrétne výsledky. Samotný Hlinka, ktorému vekom a chorobami ubúdalo síl, tento boj podporoval slovami: „Ja som už starý, síl mi ubúda. Ale vy, ktorí ste pri sile, musíte ísť a buntošiť. Viac ako kedykoľvek predtým národ treba ustavične burcovať, a zamestnávať i zapáť do nášho hnutia. Nech to všetko žije, horí, blčí plameňom, aby to videli, počuli aj z ďalekej Prahy...“ Príslovečne sa posledné verejné vystúpenie Hlinku udialo 5. júna 1938 na manifestácii Za Pittsburskú dohodu v Bratislave na Hviezdoslavovom námestí, na ktorej americká delegácia predstavila jasajúcim zástupcom originál dohody, privezený z Pittsburghu. Posledný verejný prejav Hlinkov bol krátky, ale výstižný: „Takéto nadšenie, takýto oheň Bratislava ešte nezažila. V tom ohni je sila, ktorá musí preraziť a odstrániť všetky prekážky. Sila našej pravdy odvalí ka-

meň a zdvihne národ. Keď som videl tie ohromné tisíce našej akademickej, sedliackej a robotníckej mládeže tiahnuť ulicami Bratislavy, vedel som, čo to znamená. Je to vyvrcholenie nášho boja v znamení hesla za Boha a národ. Víťazné vyvrcholenie! To, čo sme videli a čo práve vidíme, je dôkazom, že kameň je už odvalený, že Slovensko vstáva. Slováci sa nedajú pochovať ani v tých najťažších časoch. Aj keď boli zdanlivo v hrobe, ožili a žijú!“ Hlinka o necelé dva aj pol mesiaca 16. augusta umiera na ružomerskej fare v prítomnosti svojich najbližších priateľov. Päťdesiat dní po jeho smrti, 6. októbra 1938, sa podpísaním Žilinskej dohody uskutočnila idea, za ktorú Hlinka celý svoj život bojoval - idea autonómie Slovenska.

Tento príspevok zaznel na konferencii: Osobnosť Andreja Hlinku (1864 - 1938), dňa 20. októbra 2008 v Bratislave

V samom centre Trenčína na Mierovom námestí je umiestnená kamenná busta (dielo mladého trenčianskeho sochára Mgr. art. Jána Gejdoša), stvárňujúca trenčianskeho piaristu J. Braneckého (nar. 31. 3. 1882 v Skalici - zomrel 14. 11. 1962 v charitnom dome v Pezinku, pochovaný je v jeho milovanom Trenčíne), v ktorom aj prežil svojich 42 rokov života. Nesporne patrí k najvýznamnejším občanom a osobnostiam Trenčína minulého storočia. Pri teraz mestom plánovanej komplexnej rekonštrukcii Mierového námestia sa do písomných objednávacích podmienok pre vypracovanie architektonicko-urbanistickej štúdie dostala aj požiadavka Krajského pamiatkového úradu v Trenčíne, a tá znela citujem „Plastiky - mimo Morového stĺpa - neodporúčame osádzať žiadne plastiky“ - koniec citátu.

Podobne sa vyjadrila aj hlavná architektka mesta Ing. arch. Ad-

Socha Braneckého a Lipka ústavy na trenčianskom námestí ostávajú

riana Mlynčeková podľa článku uverejneného v SME z 24. 4. 2004 pod nadpisom „Trenčín pripravuje rekonštrukciu námestia“. Citujem: „Novodobé sú aj lipka ústavy či socha Braneckého. Tieto prvky by podľa Mlynčekovej na námestí ostať nemali. Podľa písomného hlasovania koncom roku 2008 sa samotní Trenčania zo siedmich predložených štúdií vo väčšine vyjadrili za návrh označený číslom dva a mnohí tak hlasovali len z toho dôvodu, že len v tomto jednom návrhu zo siedmich architektonicko-urba-

nistických štúdií sa autori z ateliéru RAW Brno odvážili dať do textu aspoň túto vetu, citujem: „vznikne dôstojný priestor obsahujúci najdôležitejšie atribúty námestia - vzrastlú lipu, barokový morový stĺp, bustu J. Braneckého a novú fontánu“, koniec citátu.

Verím, že podobné snahy a návrhy na „upratanie busty z Mierového námestia“ sa týmto hlasovaním stali bezpredmetné s výnimkou malej menšiny, ktorá si stále nárokuje rozhodovať bez ohľadu na názor väčšiny občanov mesta.

LADISLAV NEBUS

Nikdy nezabudnem na zážitok z roku 1983. V tom čase som býval veľmi často v Spolkovej republike Nemecko, kde som udržoval intenzívne vzťahy tak vedeckej, cirkevnej, ako aj politickej povahy.

Izraelská univerzita Bar-Ilan, ktorá vtedy mala 10 tisíc poslucháčov počtala titulom Doktora honoris causa dlhoročného predsedu židovskej obce v Berlíne Heinza Galinského. Pri tejto príležitosti prezident univerzity Bar-Ilan Prof. Emanuel Rackmann poskytol rozhovor redaktorovi nemeckého časopisu „deutschland-berichte“. Na otázku, čím sa univerzita líši od ostatných univerzít v Izraeli, Rackmann odpovedal: „Podstatný rozdiel medzi našou univerzitou Bar-Ilan a ostatnými univerzitami v Izraeli tvorí fakt, že naši študenti sa musia zúčastniť na 25 percent viacej študijných kurzov, ktorými sú špeciálne povinné predmety z judaistiky. Medzi tieto patria: židovská filozofia, židovské dejiny, Biblia a Talmud, pretože my uplatňujeme svetonáhľad, že na tejto univerzite nemôže promovať v žiadnom odbore študent, ktorý by neovládal tieto predmety. Každý študent musí poznať korene židovského života. Tieto korene tvoria najdôležitejšiu časť toho, čo naša univerzita dáva svojim študentom. Druhým dôvodom je to, že my sme sionistická univerzita. Preto vyžadujeme od našich študentov, aby aj oni boli sionisti, aby boli

idealisti, aby pre štát niečo robili, aby mu niečo dávali, a nie iba od neho prijímali. Na našej univerzite máme niektoré fakulty zariadené tak, aby študenti národu čosi dávali.“

Ak uvážime, že vtedy Izrael mal asi dva a pol milióna obyvateľov - teda približne polovicu obyvateľov Slovenska - a z tejto univerzity mu

MILAN S. ĎURICA

Čo nám veľmi chýba

každoročne vyšlo dva až tritisíc takto vyučených a súčasne národne i nábožensky k idealizmu vychovaných mladých akademicky vzdelaných pracovníkov, ľahšie pochopíme svetovú záhadu všestranného rastu a mohutnenia štátu Izrael.

Ako je to s národnou, kultúrnou aj politickou situáciou nášho ešte stále mladého štátu? Niektorí pozorovatelia neváhajú ju označovať ako dramatickú, perspektívne hraničiacu s ohrozením samej existencie národa. Naše vlády - žiaľ, všetky bez výnimky - nielenže nezaložili podobnú vysokú školu s jednoznačným a in-

teznívnym študijným programom historického a náboženského obsahu národných dejín - a v pomere k počtu obyvateľstva by sme ich potrebovali aspoň dve - ale naopak, až s nepochopiteľnou nezodpovednosťou zachovali nezmenný celý školský systém s jeho starými marxisticko-bolševickými a československými osnovami, pedagogickými prírukami a učiteľmi. Títo v drvivšej väčšine podnes vyučujú a vychovávajú mládež k bezduchému materialistickému internacionalizmu, novšie maskovanému výrazom „europeizmus“, a upevňujú v mladých ľuďoch hrienu neznalosť historických koreňov národa, do ktorej neprestávajú vstúpať absurdné tézy historickým vývojom na smetisko dejín vyhodenej ideologických a mocenských prúdov.

Toto je jedna z hlavných príčin našej súčasnej duchovnej, ale nielen duchovnej biedy.

Preto je najvyšší čas, aby sme sa my Slováci

ci zobudili. Aby sme si uvedomili, že máme svoje hlboké historické korene v slávnej štátotvornej náboženskej i kultúrnej minulosti, ktorá nás mravne zaväzuje. Aby sme sa nebáli nikoho, ani vzdialených veľmocí tohto sveta, ale si uvedomili naše sväté právo žiť a rásť v duchu našich národných tradícií. Na to nás oprávňuje aj najzákladnejší princíp každého demokratického zriadenia, podľa ktorého je aritmetická väčšina, ktorá rozhoduje o povahe, hodnotách a cieľoch orgánov zákonodarstva i výkonnej moci v správe štátu. Je jedným z krikľavých paradoxov najnovšieho vývoja v našom štáte, že nad štyrmi päťami veriacich občanov slovenskej národnosti skutočne rozhodujúca moc sa dostala do rúk predstaviteľov mikroskopických zoskupení, Slovákom národne i nábožensky úplne cudzích, alebo odcudzených jednotlivcov. Za takýto vývoj spoločnosti sme zodpovední všetci. Lebo iba správne použitie volebného lístka, prakticky jediný, a práve preto nielen politicky, ale aj mravne zodpovedný prejav moci, ktorou každého občana vybavuje základný ústavný zákon, môže túto absurdnú situáciu podstatne zmeniť a dať našej spoločnosti impulz na správnu orientáciu ďalšieho vývoja v súlade so základnými hodnotami našich historických koreňov na zachovanie a zveľadenie vzácného dedičstva našich otcov.

(Pokračovanie z predchádzajúceho čísla)

Nedostatok dôveryhodnosti

Presadzovanie demokracie prostredníctvom diplomacie, podpora občianskych hnutí a slobodných médií, to nikdy nebolo predmetom polemiky. Problémom dnes je, že používajúc demokraciu na ospravedlnenie vojny v Iraku, Bushova administratíva podnieťala, aby sa „demokracia“ stala žolíkom pre vojenskú intervenciu a zmenu režimu. To obrazu demokracie nepomohlo. Osobitne Blizky východ je jedno jediné minové pole pre akúkoľvek americkú administratívu už odvtedy, čo Amerika podporuje nedemokratických spojencov ako napr. Saudskú Arábiu a zdráha sa spolupracovať so skupinami ako Hamas a Hizballah, ktoré sa dostali k moci na základe výsledkov volieb. Nemáme dostatočnú kredibilitu na to, aby sme mohli hrať rolu šampiónov v presadzovaní „agendy sloboda“. Americký model sa taktiež ukázal ako vážne poškodený kvôli používaniu mučenia istou časťou Bushovej administratívy. Po 11. septembri Američania preukázali, že sú pripravení robiť aj ústavné zmeny výmenou za bezpečnosť. Záliv Guantánamo a zajatec so zahalenou hlavou vo väzení Abu Ghraib, odvtedy ako ich médiá ukázali svetu, nahradili v očiach mnohých neameričanov sochu slobody ako symbol Ameriky.

Nie je dôležité, kto vyhrá prezidentské voľby, pochod k novému cyklu americkej a svetovej politiky sa v každom prípade začne. Demokrati pravdepodobne zväčšia svoje väčšiny v Kongrese aj v Senáte. Veľké množstvo ľudového hnevu vyvierajú tou mierou, akou sa šíri krach Wall Streetu po Main Streete. Už jestvuje rastúci konsenzus v potrebe regulácie mnohých oblastí ekonomiky. Globálne USA ne-

budú užívať benefity vyplývajúce z pozície hegemonu, ktorú si držali doposiaľ. Čosi, čo sa už istým spôsobom prejavilo ruskou inváziou do Gruzínska 7. augusta. Schopnosť Ameriky prispôbiť sa svetovej ekonomike cez dohody o obchode, Medzinárodný menový fond, či Svetovú banku, sa bude zmenšovať rovnako ako jej finančné prostriedky. A ako v mnohých častiach sveta, americké idey, rady a pomoc

JOZEF HLUŠEK

Pád Ameriky

Prinášame dokončenie článku univerzitného profesora ekonomie a medzinárodnej politiky na Univerzite Johna Hopkinsa vo Washingtone DC., severoamerického politológa japonského pôvodu, Francisa Fukuyamu, ktorého preslávila najmä esej Koniec histórie a posledný človek (1992). Vo svojom najnovšom článku, uverejnenom 4. 10. 2008 v časopise „Newsweek“, píše o súčasnej situácii v USA. Napriek tomu, že je (a či bol) „ideovým prorežimistom“, svoj článok pomenoval „Pád Ameriky“, čo našich slovenských „priateľov Ameriky“ zrejme priviedlo do takého úžasu, z ktorého (vari iba dočasne) onemeli. Preto sa o ňom slovenské médiá ani nezmenili. O čo v článku ide? Stručne, podľa autora, ekonomika USA vybočila zo svojej dlhodobej trajektórie a strmo sa rúti do priepasti. Hrozí pritom, že so sebou strhne aj zvyšok sveta. Zodpovedný za túto situáciu je samotný americký model, známy trvalým presadzovaním dogmy „menej vládnutia“, v dôsledku čoho Washington nechcel (a nevedel) regulovať finančný sektor. Fukuyama píše:

de skutočne vyskúšaná, keď bude musieť robiť ťažké rozhodnutia, siahajúc do vrecák nie republikánov, ale rebelujúcich demokratov. McCain hovoril v posledných týždňoch dosť podobne ako Tedy Roosevelt, volajúc proti Wall Streetu a žiadajúc hlavu prezidenta Komisie pre cenné papiere a burzu (SEC) Chrisa Coxa. Bude asi jediným republikánom, ktorý by mohol previesť svoju stranu, kopajúc a kričiac, do éry post-Reaganizmu. Ale človek má dojem, že je absolútne nezrozumiteľné, akého druhu republikánom je, alebo aké zásady by (podľa neho) mali definovať novú Ameriku.

Adaptabilita a húževnatosť

Americký vplyv môže byť a bude obnovený. To, že svet vo svojom celku môže trpieť ekonomickou stagnáciou, ešte neznamená, že čínsky alebo ruský model bude hodnotený vyššie ako americká verzia. USA sa vrátili na svoju pozíciu po vážnych pádoch počas 30-tych aj 70-tych rokov zásluhou prispôbenia svojho systému a húževnatosti svojich ľudí. Navyše, je tu ešte ďalšia oblasť, ktorou je naša schopnosť nebať sa robiť aj fundamentálne zmeny. Zníženie daní sa zdá správne, ale to nestimuluje rast v potrebnej miere. Naša dlhodobá fiskálna situácia

bude musieť čestne rátať s Američanmi, ktorí budú musieť v budúcnosti platiť svoju vlastnú cestu. Deregulácia alebo nezdar regulátorov kvôli udržaniu sa na trhoch, ktorých dynamika je veľmi rýchla, môže byť, ako sme videli, neuveriteľne drahá. Celý americký verejný sektor - nedostatočne financovaný, deprofesionizovaný a demoralizovaný - musí byť rekonštruovaný, aby získal opäť spoločenskú vážnosť. Sú niektoré práce, ktoré môže vykonať iba vláda. V momente, keď sa zaviazeme k týmto zmenám, samozrejme existuje nebezpečenstvo nadmernej korekcie.

Je jasné, že finančné inštitúcie potrebujú silný dozor a kontrolu, ale nie je jasné, ktoré ďalšie sektory ekonomiky toto tiež potrebujú.

Slobodný obchod predstavuje naďalej silný motor ekonomického rastu, rovnako ako jeden z inštrumentov diplomacie USA. Budeme musieť poskytnúť lepšiu spoluprácu pracujúcim, aby sa prispôbili meniacim sa svetovým podmienkam, nielen bránili svoje súčasné pracovné miesta. Áno, znížovanie daní nie je cesta k automatickej prosperite a rovnako tak ňou nie je ani neohraničená spoločenská potreba. Cena „výkupného“ a dlhodobá slabosť dolára ukazujú, že inflácia bude vážna hrozba aj v budúcnosti. Nezodpovedná fiskálna politika by mohla ľahko tento problém ešte zväčšiť. A zatiaľ čo niekoľko málo Američanov azda počúva naše rady, mnohí pokračujú v obohacovaní sa, napodobňujú isté aspekty Reaganovho modelu. Zaisťujú tiež dereguláciu finančných trhov. Ale v kontinentálnej Európe majú pracujúci aj naďalej dlhé dovolenky, krátke pracovné týždne, garantované zamestnanie a mnohé iné benefity, ktoré oslabujú ich produktivitu a nebudú trvalo financovateľné. To, že Wall Street nevedel dať na krízu žiadnu adekvátnu odpoveď, ukazuje, že najväčšia zmena, ktorú musíme urobiť, je zmena našej vlastnej politiky. Reaganova

revolúcia prerušila päťdesiatročnú nadvládu liberálov a demokratov v politike a otvorila cestu iným pohľadom na riešenie problémov tej doby. Ale úmerne tomu, ako plynul čas, to čo bolo v danej dobe novými myšlienkami, sa zmenilo na sivovládne dogmy. Politická debata sa premenila na neokročané žvásty diskutujúcich straníkov. Nejde v nej o myšlienky, iba o ataky voči oponentom. To všetko sťažuje nutný proces prispôbovania sa novej a náročnejšej realite, s ktorou sa potýkame. Takže posledný test amerického modelu bude spočívať v jeho schopnosti či neschopnosti opäť nájsť nové riešenia. Dobrá značka nespočíva v citovaní prezidentského kandidáta, keď ho vykresľujeme ako prasa. Ide o to mať úspešný produkt a byť prvým, kto ho dokáže predať. Na tomto musí začať pracovať americká demokracia.

Stručný komentár (nielen) k článku: Už to, že článok F. Fukuyamu uverejnil druhý najväčší spravodajský týždenník v USA, má svoju výpovediaciu hodnotu. Je teda nepochybne, že si ho všimli aj naši neokonzervatívci a ich analytici a mediálni štréberi, no predsa sa o ňom pred verejnosťou nezmenili, nielen že by zo súčasných názorov F. Fukuyamu na našej (správnejšie ich) tlačí čosi publikovali. Akoby aj, keď tento ideový otec ich viery sa svojich ideí tak jednoznačne zrieka a zavrhuje ich ako zastaralé a chybné (sivobradé). Lenže, ako si zvykli lintnerovci a súdruhovia 7sro hovoriť, „na Slovensku je to tak“. Čo sa našim „neokons“ nehodí, jednoducho zamliač, akoby to ani neexistovalo. Preto sa nedivme, že ešte aj v týchto dňoch Mikloš a jemu podobní, rôzni starší aj najmladší „Kusí“- odborníci na všetko, v jednom šiku s novinármi z takmer všetkých printových médií, kritizujú snahu vplývať na správanie sa slovenských monopolov, s odôvodnením, že akákoľvek ich regulácia štátom je nielen (vrav) právne neprípustná, ale priamo škodlivá a povedie k deformáciám trhu. Čo však majú robiť, keď bezhlavo odovzdávajú celých osem rokov najcennejší majetok nášho štátu „lepším hospodárom“? Istý čas im potrvá, kým opäť „zmenia farbu“, aby mohli začať presadzovať nové a jedine správne riešenia a, pravdaže, byť opäť pri masťnom hrnci. Lenže čo robí vládna koalícia, aby sa daný stav zmenil?

Kresba: Andrej Mišanek

